R.22
7/7

C.24
C.8

Ed — 87
N° 258

DE PICTVRA PRAE STANTISSIMA, ET NVNQVAM satis laudata arte libri tres absolutissimi, Leonis Baptistæ de Albertis uiri in omni scientiarum genere, & præcipue mathematicarum disciplinarum doctissimi.

Iam primum in lucem editi.

BIB... GA UNIVERSITARIA
SEVILLA

BASILEAE
ANNO M. D. XL. MENSE AVGVSTO.

COLEGIO D S H LIBRERIA
IHS

LEONIS BAPTISTAE DE ALBERTIS LIB. PRIMUS, RUDIMENTA.

DE PICTURA his breuissimis commentarijs conscripturi, quò clarior nostra sit oratio, à Mathematicis ea primum, quæ ad rem pertinere uidebuntur accipiemus. Quibus quidē cognitis, quoad ingenium suppeditabit, picturam ab ipsis naturæ principijs exponemus. Sed in omni nostra oratione spectari illud uehementer peto, nō me ut Mathematicum, sed ueluti pictorē hisce de rebus loqui. Illi enim solo ingenio omni seiuncta materia, species & formas rerū metiuntur. Nos uerò, quod sub aspectu rem esse positā uolumus, pinguiore idcirco, ut aiunt, Minerua scribendo utemur. Ac recte quidem esse nobiscum actum arbitramur, si quoquo pacto in hac planè difficili et à nemine, quod uiderim, alio tradita

literis materia, nos legentes pictores intellexerint. Peto igitur nostra non ut puro à Mathematico, sed ueluti à pictore tantũ scripta interpretentur.

Punctum. Itaq; principio nouisse oportet, Punctum esse signum, ut ita loquar, quod minimè in partes queat diuidi. Signum. Signũ hoc loco appello, quicquid in superficie ita insit, ut possit oculo conspici: quæ uerò intuitum non recipiunt, ea nemo ad pictorẽ nihil pertinere negat. Nam ea solum imitari studet pictor, quæ sub luce uideantur. Puncta quidem, si continenter in ordine iungantur, lineã extendent. Eritq; apud nos linea signum, cuius longitudo sané in partes diuidi possit: Sed erit usq; adeò latitudine tenuissima, ut nusquàm findi queat. Linea. Linearum alia recta, alia flexa. Recta linea est signum à puncto ad punctum directe in longum protensum. Flexa est quæ à puncto ad punctum non recto gressu, sed facto sinu fluxerit. Lineę plures quasi fila in tela, si adacta cohæreant, superficiem

ficiem ducet. Est nanque superficies extrema corporis pars, quæ non profunditate aliqua, sed latitudine tantum longitudineque, atque perinde suis qualitatibus cognoscatur. Qualitatum aliæ ita superficiei inhærent, ut nisi prorsus alterata superficie minime se moueri, aut seiungi queant. Superficies Qualitas.

Aliàs uerò qualitates huiusmodi sunt, ut eadē facie superficiei manente, ita sub aspectu tamen iaceant, ut superficies uisentibus alterata esse uideatur. Perpetuæ autem superficierum qualitates geminæ sunt. Vna quidem quæ per extremum illum ambitum, quo superficies clauditur, notescat, quem quidem ambitum nonnulli orizontem nuncupant. Nos si liceat, latino uocabulo similitudine quadam appellemus oram: aut, dum ita libeat, fimbriam. Eritque & ipsa fimbria aut unica linea, aut pluribus lineis perfinita. Vnica, ut circulari, pluribus aut altera flexa, altera recta, aut etiam quæ pluribus rectis flexisue Orizon. Ora. Fimbria.

lineis ambiatur. Circularis quidem linea est. Ipsa ora quæ totam circuli
Circulus. aream complectitur & continet. Circulus uerò est forma superficiei, quã linea, ueluti corona, obambit. Quod si in medio aderit punctum, omnes radij ab hoc ipso puncto directè ad coronam ducti, longitudine inter se æquales sunt. Idem uerò punctum, centrum circuli dicitur. Linea recta, quæ
Linea recta. bis coronã circuli secuerit, perq; centrum rectabit, diameter circuli, apud Mathematicos uocatur. Nos hanc ip
Centrica. sam nominemus centricam, sitq; hoc, apud nos, loco ab ipsis Mathematicis persuasum, quod aiunt, Limbum secantem lineam nullam æquos angulos à corona circuli signare, nisi quæ recta ipsum centrum attingat. Sed ad supficies redeamus. Ex his enim quæ recensui facilè intelligi potest, ut tractu fimbriæ immutato, ipsa superficies & faciem & nomen quoq; pristinum perdat, atq; quæ triangulus fortasse dicebatur, nunc tetrangulus,

aut

aut plurium deinceps angulorũ nuncupabitur. Dicetur quidem fimbria mutata, si linea aut anguli non modo plures, sed obtusiores, longioresue, uel acutiores, breuioresue, quoquo pacto fiant. Is locus admonet, ut de angulis non nihil recenseamus. Est enim angulus extremitas superficiei à duabus lineis se inuicem secantibus confectus. Angulorum tria sunt genera: rectum, obtusum atq; acutum. Angulus rectus unus est ex quatuor angulis, qui à duabus rectis lineis sese mutuo secantibus, ita conscribitur, ut cuiuis reliquorum trium sit æqualis, hinc est, quod aiunt omnes recti anguli inter se sunt æquales. Obtusus angulus est, qui recto maior est. Acutus is est, qui recto minor est. Iterum ad superficiem redeamus. Docuimus quo pacto una per fimbriam qualitas superficiei inhæreat. Sequitur, ut altera superficierum qualitas referatur, quæ est, ut ita loquar, tanquàm cutis per totum superficiei dorsum

Angulus.

Angulorũ tria genera

 distenta.

distenta. Ea in tres diuisa est. Nam alia uniformis & plana: alia tuberosa, & sphærica: alia incurua, & concaua dicitur. Quarto loco his addendæ sunt superficies, quæ ex prædictis compositæ sunt. De his postea, nunc de primis. Plana superficies ea est, quam in quauis parte sui recta superducta regula æquè cõtingat, huic per similis erit supficies purissime et quiescentis aquæ. Sphærica superficies dorsum sphere imitatur. Sphærã diffiniunt corpus rotundũ, in omnes partes uolubile, cuius in medio punctum inest, á quo extremæ omnes illius corporis partes, æquè distant. Concaua supficies ea est, que interitus extremũ sub ultima, ut sic dixerim, cute sphæræ subiacet, uti sunt in testis ouorũ intimæ superficies. Cõposita uerò superficies ea est, quæ una dimensione planitiẽ, altera aut concauã, aut sphæricã superficiem imitetur, quales sunt interiores fistularũ, & exteriores columnarũ pyramidúmue superficies. Itaque

Sphæra.

Concaua.

Composita

& am

& ambitu & dorso inhęrētes qualitates, cognomēta superficiebus, ut diximus, imposuerūt. At uero qualitates quæ non alterata superficie, nō tamen semper eundē aspectū de se exhibent, duæ item sunt. Nam aut loco aut luminibus mutatis, uariatæ intuentibus uidentur. De loco prius dicendū, postea de luminibus. Ac perscrutandum quidem est, quonam pacto mutato loco, ipsæ superficiei inhęrentes qualitates, immutatę esse uideantur. Equidē hęc ad uim oculorum spectant. Nam interuallo situ ue mutato aut minores aut maiores, aut omnino nō eiusdem, quàm hactenus fuerant, fimbriæ, aut item colore auctæ uel fraudatæ superficies appareant necesse est. Quas res omnes intuitu metimur. Id quidem, qua ratione fiat, perscrutemur. Exordiamurque à Philosophorum sentētia, qui metiri superficies affirmant radijs quibusdam quasi uisendi ministris, q̃s idcirco uisiuos nuncupant, quod per eos rerū simulachra sensui imprimantur.

tur. Nam ipsi iidem radii inter oculū atq; uisam superficiem, intenti suapte ui, ac mira quadam subtilitate permeabilissime congr ūt. Aera, corporaq; huiusmodi rara & luce perusta penetrantes, quoad aliq ;od densum & non penitus opacum ostendant, quo in loco cuspide ferientes, e uestigio hæreant. Verū non minima fuit, apud priscos disceptatio, à superficie, an ab oculo ipsi radii erumpant Quæ disceptatio sanè difficilis, atq; apud nos ad modū inutilis prætereatur. Ac imaginari quidem deceat radios quasi fila quædam prorsus tenuissima, uno capite quasi in manipulum rectissimè colligata. Vna simul per oculum interius ubi sensus uisus consideat, recipi quo in loco non secus atq; truncus radiorum adstent, à quo quidem exeuntes in longum lassati radii, uel uti rectissima uirgulata, ad oppositam superficiem esti ant. Sed hos inter radios nonnulla differentia est, quam tenuisse peracceßariū arbitror. Differunt quidē

Radiorum differentia.

quidē uiribus & officio. Nam alij fimbrias superficierū contingentes, totas quantitates superficiei metiūtur. Hos autē quod quidem ultimas partes librando uolitent, extremos radios appellemus. Alij quidem radij ab omni dorso superficiei, seu recepti, seu fluentes intra eam pyramidē, de qua paulò post, suo loco dicemus, suū quoq; officium peragunt. Nam coloribus & luminibus imbuuntur ijsdem, quibus ipsa superficies refulgeat. Hos ergo medios radios nuncupemus. Est quoq; ex radijs quidā, qui similitudine quadam centricæ, de qua diximus, lineæ, dicatur centricus, quod in superficie ita perstet, ut circa se æquales utrinq; angulo reddat. Itaq; tres radiorū species repertæ sunt extremorū, mediorū et centrici. Perscrutemur igitur quid quisq; radij ad uisendū conferant: ac primo de extremis, postea de medijs, tū de centrico dicendū erit. Radijs quidem extremis, quātitates metiūtur. Est enim quātitas spacium inter duo disiuncta pun-

Radij extremi.

Radij medij.

Species tres radiorum.

Quantitas quid.

puncta fimbriæ, transiens per superficiem quod oculus, quasi circino, quodam instrumento, his extremis radijs metitur. Suntq; tot in superficie quantitates, quot sunt disiuncta in fimbria sese correspicientia puncta. Nam proceritatem quæ inter supremū & infimum, seu latitudinē quæ inter dextrū & sinistrū, seu craßitudinē quæ inter propinquius & remotius, seu cæteras quasuis dimēsiones aspectu recognoscimus, his tantū radijs extremis utimur. Ex quo illud dici solitum est, uisum per triangulū fieri, cuius basis, uisa quantitas, cuiusue latera sunt iidem ipsi radij, qui à punctis quantitatis ad oculum protenduntur. At illud quidem certißimū est, nisi per hūc ipsum triangulū, quantitatē nullam uideri. Latera ergo trianguli uisiui patent. Anguli quidem in hoc ipso triangulo duo sunt, alteruter illa quantitatis capita. Tertius uero atq; primarius angulus est, is qui basi oppositus, intra oculū consistit. Neq; hoc loco disputandū

ſputandū eſt, utrum in ipſa iunctura interioris nerui uiſus, ut aiunt, quieſcat, an in ea ſuperficie oculi, quaſi in ſpeculo animato imagines figurētur. Sed ne omnia quidem oculorū ad uiſendum, hoc loco, munera referenda ſunt: ſatis enim erit his commentarijs ſuccincte, quæ ad rem pernecessaria ſint demōſtraſſe. Cum igitur in oculo primarius conſiſtat angulus uiſiuus, regula deducta eſt hæc, quo uidelicet acutior ſit in oculo angulus, eo quantitatem breuiorem apparere, ex quo plane diſcitur cur ſit quod multo interuallo, quantitas ad punctum uſq; extenuata eſſe uideatur. Verum hæc cum ita ſint, fit tamen nonnullis in ſuperficiebus, ut quo illi propinquior ſit uiſentis oculus, eo minorem, quò remotior, eo longè plurimam illius ſuperficiei partem uideat, quod ipſum in ſphærica ſuperficie ita eſſe diſcitur. Quantitates ergo pro interuallo maiores, ac minores intuentibus nōnunquàm uidentur, Cuius rei qui probè ratio-

rationem tenuerit, minime dubitabit medios radios aliquando fieri extremos, extremosq́ intervallo mutato item fieri medios. Atq́ idcirco intelliget ubi medii radii sint facti extremi, illico quantitatem breviorem apparere. Contraq́ cum extremi radii intra fimbriam recipiantur, quò magis illi quidem à fimbria distent, eo maiorem quantitatē uideri. Hic igitur solitus sum apud familiares regulam exponere, quo plures radiorū uidendo occupentur, eo quantitatē prospectam grandiorē existimari; quo autem pauciores, eo minorem. Cæterum hi radii extremi dentatim uniuersam fimbriā superficiei comprehendentes, ipsam totam superficiem qualis cauea, circumducunt. Vnde illud aiunt, uisum, per pyramidem radiosam fieri. Dicendū

Pyramis. est idcirco pyramis quid sit. Pyramis est figura corporis oblongi, ab cuius basi omnes lineæ rectæ sursum protractæ, ad unicam cuspidem conter-

Basis. minent. Basis pyramidis uisa super-

ficies

ficies est. Latera pyramidis, radij ipsi visiui, quos extremos nuncupari diximus. Cuspis pyramidis illic intra oculum considet, ubi in unum anguli quantitatū conueniunt. Hactenus de extrinsecis radijs, ex quibus pyramis cōcipitur, qua omni ratione constat, multū interesse quæ interualla, inter superficiē, atq; oculum interiaceant.

Sequitur ut de medijs radijs dicendum sit. Radij medij sunt ea multitudo radiorum, quæ ab radijs extremis, septa intra pyramidem continetur. Atq; ij quidem radij id agunt, quod aiunt, Cameleonta animal, & huiusmodi feras metu coteritas, solere propinquarum rerū colores suscipere, ne a uenatoribus facile reperiantur. Hoc ipsum medij radij exequūtur. Nam a cōtactu superficie, usq; ad cuspidem pyramidis, toto tractu ita colorū & luminū, reperta uarietate inficiūtur, ut quouis loco rumperētur, eodem loco ipsum inhaustū lumen, atq; eundem colorem expromerent. Ac de his medijs Radij medij.

dꝗs radijs re primũ ipsa cognitum est, eos multo interuallo deficere, aciemq́ hebetiorem agere. demũ id cur ita sit, ratio reperta est. Nam cum idem cæteriq́ omnes radij uisiui luminibus et coloribus imbuti, atq́ graues aerem peruadant, sitq́ aer ipse nõnulla crassitudine suffusus, fit ut multa pars oneris, dum aerem percurrant, fessos radios deficiat. Idcirco recte aiunt, quò maior distantia sit, eo superficiẽ subobscuriorem & magis fuscam uideri. Restat ut de centrico radio dicamus.

Centricus radius.

Centricum radium dicimus, eum qui solus ita quantitatem feriat, ut pares utrinq́ anguli, angulis sibi cohærentibus respondeant. Equidem & quod ad hunc centricum radium attinet, uerissimũ est hunc esse omniũ radiorum acerrimũ & uiuacissimũ. Neq́ negandum est, quantitatẽ nunquam uideri maiorem, quam cum centricus in eam radius institerit. Possent plura de centrici radij ui & officio referri. Tantũ hoc non prætermittatur, hunc unicũ radium,

radium, quasi unita quadam congressione, à cæteris radiis constipatū foveri, ut merito dux radiorum planè ac princeps dici debeat. Reliqua verò quæ ad ostentandū ingenium pertinuissent magis quam ad ea de quibus dicere instituimus prætereant. Multa etiā de radiis suis locis accōmodatius dicentur. Hoc autem loco sit quantū cōmentariorū brevitas postular, satis ea retulisse, ex quibus dubitet nemo hoc ita esse, quod quidem satis demonstratum puto: intervallo scilicet centricique radii positione mutatis, illico superficiem alteratā videri. Nam ea quidem ut minor, aut maior, aut denique pro linearū & angulorū inter se concinnitate immutata apparebit. Centrici ergo positio, distantiaque ad certitudinem visus plurimū conferūt. Est quoque tertium aliquid, ex quo superficies difformes & variæ intuentibus exhibeantur. Id quidem est luminis receptio. Nam videre licet in sphærica atque concava superficie, si unicum

Centrici positio.

tantum assit lumen, una parte subob-
scuram, alia clariorem esse superficiẽ,
ac eodem interuallo centricaq; posi-
tione pristina manente modo ea ipsa
superficies diuerso quàm prius lumi-
ne subiaceat, uidebis fuscas illic esse
partes, eas quæ sub diuerso antea lu-
mine sitæ clarebãt atq; esse easdem cla-
ras, quæ prius obumbratæ erant. tum
etiam si plura circũstent lumina, pro
luminũ numero & uiribus uariæ suis
locis maculæ, candoris & obscuritta-
tis micabunt. Hæc res experimento
ipso comprobatur. Sed hic locus ad-
monet, ut de luminibus & coloribus
aliqua referamus. Colores a lumini-
bus uariari palam est, siquidem om-
nis color non idem conspectu est in
umbra, ac sub radiis luminũ positus.
Nam umbra fuscum colorem, lumen
uero clarum & apertum exhibet. Di-
cunt philosophi posse uideri nil quod
ipsum non sit lumine coloreq; uesti-
tum. maxima idcirco inter colores &
lumina cognatio est ad uisum agen-
dum,

Colores à luminibus uariari.

dum, quæ quanta sit hinc intelligitur,
quod lumine pereunte, colores ipsi
quoq; obscurescendo simul pereunt.
Redeuntecq; luce una cum ipsis cum vi-
ribus luminũ colores et aspectus re-
staurantur. Quæ res cum ita sit, uiden-
dum est ergo de coloribus primo: de-
hinc inuestigabimus colores, quem-
admodum sub luminibus uarientur.
Missam faciamus illam philosopho-
rum disceptationem, qua primi ortus
colorum inuestigantur. Nam quid iu-
uat pictorem nouisse quonam pacto
ex rari & densi, aut ex calidi, & sicci &
frigidi humidiq; permistionibus co-
lor extet? Neq; tamen eos philoso-
phantes aspernor, qui de coloribus
ita disputant, ut species colorum esse
numero septem statuant, album at-
que nigrum duo colorum extrema.
Vnum quidem inter medium. Tum
inter quodque extremum, atque ip-
sum medium binos, quod alter plus
altero de extremo sapiat, quasi de

limite ambigentes collocant. Pictorē sanè nouisse sat est, qui sint colores, & quibus in pictura modis iisdem utendū sit. Nolim a peritioribus redargui, qui dum philosophos sectantur, duos tantū esse in rerū natura integros colores asserunt, album & nigrum, cæteros autē omnes ex duorū permistione istorū oriri. Ego quidem, ut pictor, de coloribus ita sentio, permistionibus colorū alios oriri colores penè infinitos. Sed esse apud pictores colorū uera genera, pro numero elementorū, quatuor, ex quibus plurimæ species educantur. Nanq; est igneus, ut ita loquar color quem rubeum uocant. Tū & aeris qui cœlestis, seu cæsius dicitur, aquæ color uiridis. Terra uerò cinereū colorem habet. Cæteros omnes colores ueluti diaspri & porphyrij lapidis ex pmixtione factos uidemus.

Colorum genera.

Genera ergo colorū quatuor, quorū sunt pro albi & nigri admixtione species admodū innumerabiles. Nam uidemus frondes uirētes gradibus desc-

rere

rere uiriditatē, quoad albescat. Id ipsum uidemus in ipso aere, ut circa orizontem plerunque albente uapore suffusus, sensim ad propriū colorem redeat. Tum & in rosis hoc uidemus, ut aliæ plenā & incensam purpurā, aliæ genas uirgineas, aliæ candidum ebur imitentur. Terræ quoque color albi & nigri admixtione, suas species habet. Non igitur albi permixtio genus colorū immutat, sed species ipsas creat, cui quidem persimilem uim niger color habet. Nam nigri admixtiōe multæ colorū species oriuntur, quod quidem pulchre ex umbra qua ipse color patebat, alteratur. Siquidem crescēte umbra coloris, claritas & albedo deficit. Lumine uero insurgente, clarescit et fit candidior. Ergo pictori satis persuaderi potest album & nigrum minimè esse ueros, sed colorū, ut ita dixerim, alteratores. Siquidē nihil inuenit pictor quo ultimū luminis candorem referat, præter album, solumque nigrū, quo ultimas tenebras demonstrent.

Adde his, quod album aut nigrum nusquam inuenies, quod ipsum non sub aliquo genere colorum sit.

Luminū ex.

Sequitur dicere de luminibus. Lumina alia siderum, ut solis & lunæ, & luciferæ stellæ, alia a lampadibus & igneis. At inter hæc magna differentia est. Nam lumina siderum admodum pares corporibus umbras referunt. Ignis uerò maiores quam ipsa corpora sint. Atqui fit umbra cum radij luminū intercipiuntur.

Radij intercepti.

Radij intercepti aut aliò flectuntur, aut in se ipsos reciprocantur. Flectuntur ut cum a superficie aquæ radij sese in lacunaria exiliunt, neq; omnis radiorũ flexio angulis inter se, ut probant Mathematici, æqualibus. Sed hæc ad aliam partem picturæ attinẽt.

Radij flexi.

Radij flexi eo colore nonnulla ex parte imbuuntur, quem in ea a qua flectuntur superficie inuenerint. Hoc ita uidemus fieri cum facies perambulantium in pratis sub uirides appareant. Dixi ergo de superficiebus; dixi de radijs; dixi quo pacto uisendo

uisendo ex triangulis coædificetur py
ramis. Probandum is quam maxime in
tersit interuallum centricique radij po
sitionem ad luminũ receptionem cer-
tam esse. Verũ cum uno aspectu, non
unam modo, sed plurimas quoque su-
perficies intueamur. Posteaquam de
singulis superficiebus, non omnino
ieiunè conscriptum est. Nunc inuesti-
gandũ est, quemadmodũ coniunctæ
sese superficies efferant. Singulæ qui-
dem superficies, ut docuimus, propria
pyramide suis coloribus et luminibus
refertæ gaudent. quod cum ex superfi
ciebus, corpora integantur totæ cor-
porum prospectæ quantitates, super-
ficierum unicam pyramidem referunt;
tot minutis pyramidibus grauidam,
quot eo prospectu superficies radijs
comprehendantur. Hæc cum ita sint,
dicet tamen quispiam quid tanta inda
gatio pictori ad pingendum afferret e-
molumenti? Nempe ut intelligat se
futurum artificem plane optimum,
ubi optime superficierũ discrimina &
propor-

proportiones notitię, quod paucissimi admodum nouerũt. Nam si rogentur quid in ea quam tingunt superficie conentur, alij qui omnia rectius possunt quam quid ita studeat respondere. Quare obsecro nos audeant studiosi pictores. Quæ enim didicisse iuuabit, ea a quouis præceptore discere nunquam fuit turpe. Ac discant quidem dum lineis circumeunt superficiem, dumque descriptos locos implent coloribus, nihil magis quæri quam ut in hac una superficie plures superficierũ formæ repræsententur. Non secus ac si superficies hæc quam coloribus operiunt esset admodum uitrea & perlucida huiusmodi, ut per eam tota pyramis uisiua ueris uisendis corporibus penetraret, certo interuallo, certaque centrici radij & luminis positione, cominus in aere suis locis constitutis, quod ipsum ita esse demonstrant pictores, dum sese ab eo quod pingunt amouẽt longiusque consistunt natura duce huius ipsius cuspidem pyramidis quæritantes,

pantes. Vnde omnia rectius concernũt commetiriq́ intelligunt. Sed cũ hæc sit unica seu tabulæ, seu parietis superficies, in quam pictor plures & uarias una pyramide, comprehensas superficies pyramidesq́ studet effingere, necesse erit aliquo loco sui pyramidẽ hanc uisiuam, perscindi, ut istic quales fimbrias & colores intercisio dederit, tales pictor lineis & pingendo exprimat. Quæ res cum ita sit pictam superficiẽ intuentes intercisionẽ quandam pyramidis uident. Erit ergo pictura intersectio pyramidis uisiuæ secundum datum interuallum, posito centro, statutisq́ luminibus, in datam superficiẽ, lineis & coloribus arte, repræsentata. Iam uero quoniam picturã diximus esse intersectionem pyramidis, omnia idcirco perscrutanda sunt, ex quibus nobis intercisionis partes omnes sint notissimæ. Nobis ergo nouissimus sermo habendus est de superficiebus, à quibus pyramides pictura intercidendas manare demõ-

ſtratum eſt. Superficierum aliæ proſtratæ iacent, ut pauimenta ædificiorum, & certæ ſuperficies æquè a pauimento diſtantes. Aliæ in latus incumbunt, uti ſunt parietes & cæteræ ſuperficies parietibus collineares. Inter ſe autem æquè diſtare ſuperficies dicuntur, cum inter media inter eas diſtantia, omni loco ſui eadẽ eſt. Collineares ſuperficies illæ ſunt, quas eadẽ continuata recta linea omni parte ſui, æque contingit, uti ſunt ſuperficies quadratarum columnarum, quæ rectum in ordinem ad porticũ adſtant. Hæc illis quæ ſupra de ſuperficiebus diximus addenda ſunt. His uero quæ de radijs tũ extrinſecis tum intrinſecis & centrico, atq; his quæ ſuprà de pyramide uiſiua recenſuimus, adducenda eſt illa Mathematicorũ ſententia, ex qua illud probatur: quod ſi linea recta duo alicuius trianguli latera interſecet, ſitq; hæc ipſa ſecans & nouiſſimè triangulũ condẽs linea alteræ lineæ prioris trianguli æque diſtãs, erit

omne

tunc quidē is maior triangulus huic minori lateribus ꝓportionalis. Hæc Mathematici. At nos quo clarior pictoribus sit nostra oratio latius & paulò rem explicabimus. Intelligendum imprimis est quid apud nos sit hoc loco ꝓportionale. Dicimus proportionales esse triangulos, quorū latera & anguli inter se eandē admodū rationē seruant, quod si alterum trianguli latus sit in longitudine bis q̄ basis atq; semis & alterū ter, omnes huiusmodi trianguli, seu sint illi quidē maiores hoc seu minores, modo eandē lateris ad basim ut ita loquar, conuenientiā habeant, erūt inter se ꝓportionales. Nam quæ ratio partis ad partē sui extat in maiori triangulo, eadē in minori extabit. ergo trianguli qui ita se habeāt omnes apud nos, inter se ꝓportionales dicentur. hoc quoq; ut apertius intelligatur, similitudine quadam utemur. Est quidē homo pusillus homini maximo proportionalis a cubito, ubi eadē fuerit ꝓportio palmi, & pedis ad reliquas corporis sui partes, in hoc, quanta in Euādro, q̄ fuit

Trianguli proportionales.

in illo, puta Hercule, quem Gellius supra alios homines procerum & magnum fuisse coniectatur. Neque cum etiam fuit alia in membris Herculis proportio quam fuerit in Anthei gigantis corpore. Vt enim utrisque manus ad cubitũ, & cubiti ad proprium caput, & cæterorum membrorum symetria pari inter se dimensione congruebant, ita hoc ipsum in nostris triangulis eueniet, ut sit aliqua inter triangulos commensuratio, per quam minor, cum maiori, cæteris in rebus, præterquam in magnitudine, conueniat. Hęc autem si satis intelliguntur statuamus Mathematicorum sententia, quantum ad rem nostram conducet: Omnem intercisionem alicuius trianguli, æque distantem a basi, triangulum constituere. Illi suo maiori triangulo, ut illi loquuntur, similem, uti uerò nos proportionalẽ. Etenim quæ inter se proportionalia sunt, in his omnes partes respondent. In quibus uerò diuersę & non congruentes partes

partes adsunt, hæ minimè proportionales sunt. Partes trianguli uisiui sunt præter lineas, etiam ipsi radij, qui quidem erunt in proportionalibus picturæ quantitatibus spectandis numero: uetu, pares: in nō proportionalibus uerò illis, erunt non pares. Nam altera istarum non proportionaliū quantitas, aut plures occupabit radios, aut pauciores. Nosti ergo quemadmodū minor triangulus aliquis, maiori proportionalis dicatur. Et meministi ex triangulis pyramidem uisiuam constitui. Ergo omnis noster sermo de triangulis habitus, ad pyramidē, traducatur. Ac persuasum quidem apud nos sit, nullas quantitates uisæ superficiei, quæ æque ab intercisione distent, in pictura alterationē aliquam facere. Nam sunt illæ quidem æquè distantes quantitates, in omni æquè distanti intercisione suis correspondentibus proportionales, quæ res cū ita sit, sequitur illud, quod non alteratis quantitatibus, ex quibus area completur

Triangui partes.

pletur, quibusque fimbria cõmetitur, nulla formæ alteratio in pictura succedit, atque illud manifestũ est omnem pyramidis uisiuæ intercisionem æquidistantem illi perspectæ superficiei esse cõproportionalẽ. Diximus de superficiebus intercisioni proportionalibus, hoc est, superficiei pictæ, quæ distantibus. Verũ cum plurimæ pingendæ superficies non æque distantes assint, de his nobis inuestigatio diligens habenda est, quo omnis ratio intercisionis explicetur. Etenim longum esset, per difficileq; atq; obscurissimũ in his triangulorũ, pyramidisq; intercisionibus omnia ex Mathematicorũ regula prosequi. Idcirco nostro more, ut pictores, dicendo procedamus. Referamus breuissime aliqua de quãtitatibus nõ æque distantibus, quibus præceptis facilis erit, omnis nõ æque distantis superficiei, cognitio. Quantitatũ ergo nõ æque distantium aliæ radijs uisiuis collineares, aliæ radijs aliquibus uisiuis æque distantes

stantes sunt. Quantitates radiis collineares quoniã triangulũ nõ efficiant radiorũq; numerũ nõ excipiant, locũ idcirco nullũ intercisione adipiscunt. At in quãtitatibus radiis uisiuis ęque distantibus quanto q maior est angulus ad basim trianguli, erit obtusior, tanto ea quantitas minus radiorũ excipiet, atq; idcirco intercisione minus obtinebit spacij. Superficiem quãtitatibus contegi diximus, at cum in superficiebus non raro eueniat, ut in ea sit quantitas aliqua æque ab intercisione distans: cæteræ uero eiusdẽ superficiei quantitates nõ æque distent, eam ob rem fit, ut quæ in superficie adsunt æque distantes quantitates, hæ solæ, in pictura, nullã alterationẽ faciant. Quę uero quãtitates nõ æque distant, hę quanto angulum, qui in triangulo sit ad basim maior, obtusiorem habebunt, tanto plus alterationis accipient. Deniq; his omnibus addenda illa philosophorum opinio est, qua affirmant: si coelũ, sidera, maria, montes, animan

animantiaque ipsa, atque deinceps corpora omnia dimidio quam sint minora, superis ita uolentibus redderentur: fore ut nobis quæque uideantur nulla ex parte, ac nunc sint diminuta apparent. Nam magnum, paruum longũ breue, altum, infimum arctum, latũ, obscurum, tenebrosum & huiusmodi omnia quæ cum possint rebus adesse, & non esse, ea philosophi accidentia nuncuparunt: huiusmodi sunt, ut omnis earum plena cognitio fiat comparatione. Aeneam inquit, Virgilius, totis humeris supra homines extare. Atis, si Polyphemo comparetur Pigmæus uidebitur. Eurialum pulcherrimum fuisse ferunt qui, si Ganimedi a deo rapto comparetur fortassis deformis uideatur. Apud Hispanos pleræque uirgines candidæ putantur, quæ apud Germanos fuscę & atri coloris haberentur. Ebur argentumque colore alba sunt, quæ, si cigno, aut niueis linteis cõparentur, subpallentia uideantur. Hac ratione in pictura

ctura tersissimè & fulgentissimè quidem superficies apparent, cum illic albi ad nigrum eadem quæ est in rebus ipsis, luminati ad umbrosum proportio sit. Itaq; comparationibus hæc omnia discuntur. Inest enim in comparandis rebus uis, ut quid plus, quid minus, quidue æquale adsit, intelligamus. Ex quo magnum esse dicimus, quod sit hoc paruo maius, maximũ, quod sit hoc magno maius. lucidum, quod sit obscuro clarius. lucidissimũ, quod sit hoc claro lucidius. Fit quidẽ comparatio ad res in primis notissimas. Sed cum sit homo rerum omnium, homini notissimus, fortassis Protagoras hominem, inquiens, modum & mensuram rerum omniũ esse, hoc ipsum intelligebat, rerum omniũ accidentia, hominis accidentibus rectè cõparari, atq; cognosci. Hæc eo spectãt ut intelligamus in pictura quantulacunq; pinxeris corpora, ea pro illic picti hominis cõmensuratione grandia, aut pusilla uideri, hanc sane uim

comparationis pulcherrimæ, omnium antiquorum prospexisse Thimantes mihi uideri solet, qui pictor, ut aiunt, Ciclopem dormientem, parua in tabella pingens, fecit iuxta satyros pollicem dormientis amplectentes, ut ea satyrorum commensuratione dormiens, multo maximus uideretur. Hactenus a nobis fermè omnia dicta sunt, quæ ad uisendi uim, quæue ad intercisionem cognoscendam spectant. Sed quia non modo quid sit, atq; ex quibus consiet intercisio: uerumetiam quemadmodū eadem fiat, ad rem pertinet, dicendum est, de hac intercisione quanam arte pingendo ea exprimatur. De hac igitur, cæteris omissis, referam quid ipse dum pingo efficiam. Principio in superficie pingenda, quàm amplum libeat quadrangulum rectorum angulorū inscribo, quod quidem mihi pro aperta fenestra est, ex qua historia contueatur, illicq;, quam magnos uelim esse in pictura homines, determino: huiusq;

lusq; ipsius hominis longitudinem, In tres partes diuido quæ quidē mihi partes sunt proportionales cum ea mensura quam uulgus brachiū nuncupat. Nam ea trium brachiorum, ut ex symetria membrorum hominis patet, admodum communis humani corporis longitudo est. Ista ergo mensura iacentem infimam descripti quadranguli lineam, in quot illa istiusmodi recipiat partes, diuido: ac mihi quidem hæc ipsa iacens quadranguli linea, est proximiori transuersæ & æque distanti in pauimento uisæ quantitati proportionalis. Post hæc unicum punctum, quo se uisum, loco intra quadrangulum constituo, qui mihi punctus cum locum occupet, ipsum ad quem radius centricus applicet, idcirco centricus punctus dicatur. Condecens huius centrici puncti positio est non altius a iacenti linea, quam sit illius pingendi hominis longitudo. Nam hoc pacto æqualiter in solo, & spectantes, & pictæ res adesse uidentur

Centricus punctus.

uidentur. Posito puncto centrico, protraho lineas rectas à puncto ipso centrico ad singulas lineæ iacentis diuisiones, quæ quidem mihi lineæ demonstrant, quemadmodum penè usque ad infinitam distantiam quantitates transuersæ successurus interuallo sub aspectu coarctantur. Hic essent nonnulli, qui unam ab diuisa æque distantem lineam intra quadrangulum ducerent, spaciumque quod inter utrasque lineas adsit, in tres partes diuiderent. Tum huic secundæ æque distanti lineæ, aliam item æque distantem hac lege adderent, ut spacium, quod inter primam diuisam, & secundam æque distantem lineam est, in tres partes diuisum: una parte sui excedat spacium id quod sit inter secundam & tertiam lineam, ac deinceps reliquas lineas adderent, ut semper sequens inter lineas esset spacium id antecedens subsesquialterum, ut uerbo Mathematicorum loquar. Itaque sic illi quidem facerent, quos & si optimam quandam

dam pingendi uiam sequi affirment, eosdem tamen non parum errare censeo: quod cum casu primam æque distantem lineam posuerint, tam & si cæteræ æque distantes lineæ ratione & modo subsequantur, non tamē habent quo sit certus cuspidis ad bene spectandum locus. Ex quo non mediocri in pictura errores facile succedunt. Adde his quod istorū ratio admodū uitiosa esset, ubi centricus punctus aut suprà aut infra picti hominis longitudinē adstaret: cum etiam res pictas nullas ueris rebus conformes, nisi certa ratione distent uideri posse, nemo doctus negabit. Cuius rei rationem explicabimus, si quando de his demonstrationibus picturæ conscribemus, quas à nobis factas, amici dū admirarentur, miracula picturæ nuncuparunt. Nam ad eam ipsam partē, hæc quæ dixi omnia maxime pertinent. ergo ad rem redeamus. Hæc cū ita sint, ipse idcirco optimum hunc adinueni modum. In cæteris omni-

bus eandem illam & centrici puncti & lineæ iacentis diuisionem & a puncto linearum ductiones ad singulas iacentis lineæ diuisiones prosequor. Sed in transuersis quantitatibus, hunc modum seruo. Habeo areolam, in qua describo lineam unam rectam, Hanc diuido per eas partes, in quas iacens linea quadranguli diuisa est. Deinde pono sursum ab hac linea punctum unicum tam alte, quam est in quadrangulo centricus punctus à iacente diuisa quadranguli linea distans, ab hocq; puncto, ad singulas huius ipsius lineæ diuisiones, singulas lineas duco. Tum quantam uelim distantiam esse inter spectantis oculum, & picturam statuo, atq; illic statuto intercisionis loco perpendiculari, ut aiunt Mathematici, linea, intercisionem omnium linearum, quas ea inuenerit, efficio. Perpendicularis quidem linea ea est, quæ aliam rectam lineam diuidens, angulos utrinq; circa se rectos habeat. Igitur hæc mihi

Linea perpendicularis.

perpen

perpendicularis linea suis percissionibus terminos dabit omnis distantiæ, quæ inter transuersas æque distantes pauimenti lineas esse debeant. quò pacto omnes pauimenti paralellos descriptos habeo, qui quidem quàm recte descripti sint inditio erit, si una eademq; recta continuata linea, in picto pauimento coadiunctorum quadrangulorum diameter sit. Est quidem apud Mathematicos diameter quadranguli recta quædam linea, ab angulo ad sibi oppositum angulum ducta, quæ in duas partes quadrangulum diuidat, ita ut ex quadrangulo, duos triangulos efficiat. Diameter.

His ergo diligenter absolutis, unam item superduco transuersam, æque à cæteris inferioribus distantem lineam, quæ duo stantia, magni quadrati, latera secet, perq; punctum centricum permeet. Hæc mihi quidem linea est terminus, atque limes, quem nulla non plus alta, quàm sit uidentis oculus, quantitas exce

 dat

dat. Eaq́, quod punctum centricum peruadat, idcirco centrica dicatur. Ex quo fit, ut qui picti homines in ulteriori paralello steterint, idem longè minores sint, quam qui in anterioribus adstant. nec tamen esse cæteris minores, sed semotiores apparent, quam rem quidem a natura ipsa ita ostendi palam est. Nam in templis perambulantium hominum capita, uidemus fere in altum æqualia nutare, pedes uero eorum, qui longius absint, forte ad genu anteriorum respondere. Hæc omnis diuidendi pauimenti ratio, maximè ad eam picturæ partem pertinet, quam nos compositionem, suo loco, nominabimus. Et huiusmodi est, ut uerear ne ob materiæ nouitatem, ob hancq́ commentandi breuitatem, parum à legentibus intelligantur. Nam, ut ex operibus priscis facile intelligimus, eadem fortassis apud maiores nostros quod esset obscura, & difficillima, admodum incognita latuit.

Vix

Vix enim ullam antiquorũ historiam apte cõpositam, neq; pictam neq; fictam neq; sculptam reperias. Qua de re hæc a me dicta sunt breviter, &, ut existimo, non omnino obscurè. Sed intelligo qualia sint, ut cum in his nullam eloquẽtiæ laudẽ adipisci queam, cum eadẽ qui primo aspectu non cõprehenderit uix ullo unquam uel ingenti labore apprehendat. Subtilissimis autem & ad picturã bene pronis ingeniis hæc, quoquomodo dicatur, facillima sanè & pulcherrima sunt, quæ quidem rudibus, & a natura parũ ad has nobilissimas artes pronis etiam si ab eloquentissimis dicantur, admodũ ingrata sunt. A nobis uero eadem, q̃d sine ulla eloquẽtia breuissime recitata sint, fortassis nõ sine fastidio legentur. Sed uelim nobis dent ueniam, si dum in primis uolui intelligi, id prospexi, ut clara esset nostra oratio, magis quam compta & ornata. Quæ uero sequentur minus, ut spero, tedium legentibus afferent. Diximus ergo de

triangulis, de pyramide, de intercisione, quæ dicenda uidebantur, quas res tamen consueui apud familiares prolixius, quadam geometrica ratione, cur ea ita essent, demõstrare: quod his cõmentariis breuitatis causa prætermittendum censui. Hic enim sola prima picturæ artis rudimenta recensui. Ea ꝓ idcirco rudimenta nuncupari uolumus, quod ineruditis pictoribus, prima artis fundamenta fecerint. Sed huiusmodi sunt, ut qui eadem probè tenuerit, is cum ad ingenium tum ad cognoscendam picturæ diffinitionẽ, tum etiam ad ea, de quibus dicturi sumus, non minimũ profuisse intelligat. Neq; sit qui dubitet futurum pictorem nunquam bonum eum, qui quæ pingendo conetur, non ad unguem intelligat. Frustra enim arcu cõtenditur, nisi quo sagittam dirigas destinatũ habeas. Ac uelim quidem apud nos persuasum esse, eum solum fore pictorem optimũ, qui optimè cum fimbrias, tum superficierum

qualitates

qualitates omnes notasse didicerit. Contraq́; eum futurum nunquàm bonum artificem affirmo, qui non diligentissimè, quæ diximus, omnia tenuerit. Idcirco nobis hæc de superficiebus, & intercessione dicta pernecessaria fuere. Sequitur ut pictorem instituamus, quemadmodum quæ mente conceperit, ea manu imitari queat.

LEONIS BAPTISTAE DE ALBERTIS, LIBER II.

Qui pictura inscribitur.

SED quoniam hoc perdiscendi studiū forte nimis laboriosum iuuenibus uideri potest, idcirco hoc loco ostendendū censeo, quam sit pictura non indigna, in qua omnem operam & studium consumamus. Nam habet ea quidem in se uim admodum diuinam, non modo quod ut de amicitia dicunt, absentes pictura praesentes esse faciat, uerum etiam defunctos longa post secula uiuentibus exhibeat, ut summa cum artificis admiratione, ac uidentium uoluptate cognoscātur. Refert Plutarchus Cassandrum unū ex Alexandri ducibus, quòd simulachrū iam defuncti Alexandri intueretur, in quo regis maiestatem cognouisset, toto eum corpore trepidasse, Agesilaumq; Lacænam, quód se esse admodum deformem, intelligeret

telligeret, suam recusasse à posteris effigiem cognosci, eaq; de re neq; pingi à quoquam, neq; fingi uoluisse. Itaq; uultus defunctorū, per picturam quodammodo uitam prælongā degunt.
Quod uero pictura deos expresserit, quos gentes uenerantur, maximum id quidem mortalibus donum fuisse censendum est. Nam ad pietatem, qua superis potissimum coniuncti sumus, atq; ad animos, integra quadam cum religione, detinendos, nimium pictura profuit. Phydias in Elide Iouem fecisse dicitur, cuius pulchritudo non parum, receptæ religioni adiecerit. Iam uero ad delicias animi honestissimas atq; ad rerum decus quantū conferat pictura, cū aliundè cum hinc maximè licet uidere, quod nullam fermè dabis rem usque adeo preciosam, quam picturæ societas, non longè cariorem, multoq; gratissimam efficiat. Ebur, gemmæ, & istiusmodi cara omnia, pictoris manu fiunt preciosiora. Aurum quoq; ipsum picturæ arte elaboratum

Pictura quid conferat.

boratum, longe pluris auro pendi-
tur. Quin uel plumbum metallorum
uilissimũ, si Phidiæ aut Praxitelis ma-
nibus in simulachrũ aliquod deductum
sit, argento rudi atq; inelaborato esse
preciosius fore putabitur. Zeusis
pictor sua cœperat donare opera, quo-
niam, ut idem aiebat, precio emi non
possent. Nullum enim precium existi-
mabat inueniri, quod satisfaceret huic
qui pingendis aut fingẽdis animanti-
bus, quasi alterum sese inter mortales
deum præstaret. Has ergo laudes ha-
bet pictura, ut ea instructi cum opera
sua admirari uideant, tum deo se penè
simillimos esse intelligãt. Quid quod
omniũ artium, uel magistra, uel sanè
præcipuum pictura ornamentũ est?
Nam architectus quidem epistilia, ca-
pitula, bases, columnas, fastigiaq; &
huiusmodi cæteras omnes ædificiorũ
laudes ni fallor, ab ipso tantũ pictore
sumpsit. Pictoris enim regula & arte,
lapicida, sculptor, omnesq; fabrorũ of-
ficinæ, omnesq; fabriles artes dirigun-
tur.

tur deniq; nulla penè ars non penitus abiectissima reperietur, quæ picturā non spectet: ut in rebus quicquid adsit decoris, id a pictura sumptū audeam dicere. Sed hoc in primis honore à maioribus honestata pictura est, ut cum cæteri ferme omnes artifices, fabri nuncuparent, solus in fabrorū numero pictor nō esset habitus. Quæ cū ita sint, cōsueui inter familiares dicere, picturæ inuentorē fuisse poetarū sententia Narcissum illum, qui sit in florem uersus. Nam cum sit omniū artium flos pictura, tum de Narcisso omnis fabula, pulchre ad rem ipsam perapta erit. Quid est enim aliud pingere, quam arte superficiē illam fontis amplecti? Censebat Quintilian. priscos pictores solitos umbras ad solem circūscribere, ac demū additamentis artem excreuisse. Sunt qui referāt Philoclem quendam Aegyptiū & Cleantē, nescio quē inter primos huius artis repertores fuisse. Aegyptii affirmāt sex milia annorū apud se picturā in usu fuisse priusq̄ in Græciā esset trāslata. E Græcia uerò in

Pingere quid sit.

Italiam, dicunt nostri, uenisse picturã post Marcelli uictorias ex Sicilia. Sed non multũ interest aut primos pictores, aut picturæ inuentores tenuisse, quandoquidem non historiam picturæ, ut Plinius, sed artem nouissime recenseamus. De qua hac ætate nulla scriptorũ ueterum monimenta, quæ ipse uiderim, extant. Tametsi ferunt Eufranorẽ Isthmium nonnihil de symetria & coloribus scripsisse. Antigonumq; & Xenocratem, de picturis aliqua literis mandasse: tum & Apellem ad Perseũ de pictura cõscripsisse. Refert Laertius Diogenes, Demetriũ quoq; philosophum picturam cõmentatũ fuisse. Tum etiam existimo cum cæteræ omnes bonæ artes, monumentis literarum a maioribus nostris commendatæ fuerint, picturã quoq; à nostris Italis non fuisse scriptoribus neglectam. Nam fuere quidẽ antiquissimi in Italia Etrusci pingendi arte omnium peritissimi. Censet Trismegistus uetustissimus scriptor, una cum religione

Pictura à quibus profecta.

Etrusci pingendi arte peritissimi.

religione sculpturã & picturam exor
tam sic enim inquit ad Asclepiũ: Hu-
manitas memor naturæ & originis
suæ, deos ex sui uultus similitudine fi-
gurauit. Et quis nescit in omnibus in
rebus tam publicis tum priuatis pro
phanis, religiosisq; picturã sibi hone
stissimas partes uendicasse. Vt nullũ
artificii apud mortales tanti ab omni
bus existimatũ inueniam. Referũtur
de tabulis pictis precia pene incredibi
lia. Aristides Thebanus, picturã uni-
cam centũ talentis uendidit. Rhodum
nõ incensam a Demetrio rege ne Pro
thogenis tabula periret referũt. Rho
diũ ergo unica pictura fuisse ab hosti-
bus, redemptam possemus affirmare.
Multa præterea huiusmodi collecta
sunt, quibus aperte intelligas semper bo
nos pictores in summa laude & hono
re apud omnes fuisse uersatos, ut etiã
nobilissimi ac præstantissimi ciues, phi
losophiq; & reges, non modo pictis re-
bus, sed pingẽdis quoq; maxime dele-
ctarẽtur. L. Manilius ciuis Rom. &

Fabius homo in urbe nobilissimus, pictores fuerũt. Turpilius eques Rom. Veronæ pinxit. Sitedius prętorius & proconsul pingendo nomen adeptus est. Pacuuius poeta tragicus, Ennii poetæ nepos ex filia, Herculẽ in foro pinxit. Socrates, Plato, Metrodorusq́; Pyrrhoq́; philosophi, pictura claruere. Nero, Valentinianusq́; atq; Alexander Seuerus imperatores, pingendi studiosissimi fuere. Longũ esset referre, quot principes, quotue reges huic nobilissimæ arti dediti fuerint. Tum etiã minime decet omnẽ pictorũ ueterum turbã recensere, quæ quidẽ quanta fuerit, hinc cõspici potest, quod Demetrio Valerio Phanostrati filio, 360. statuæ partim equestres, ptim in curribus & bigis ferme intra 400. dies fuere consũmatæ. Habuere in urbe in qua tantus fuerit sculptorũ numerus, utrũ & pictores non paucos fuisse arbitrabimur? Sunt quidem cognatæ artes eodemq; ingenio pictura & sculptura nutritæ. Sed ipse pictoris ingenium

quod

quod in re longe difficillima versetur, semp præferat. Verũ ad rem redeamus. Ingens nanq; fuit & pictorum & sculptorum illis temporibus turba, cum et principes, & plebei & docti atq; indocti pictura delectabantur. Cumq; inter primas ex prouincijs prædas signa & tabulas in theatris exponebant. eoq; processit res, ut Paulus Aemilius cæteriq; non pauci Romani ciues, filios inter bonas artes ad bene beateq; uiuendũ picturã edocerẽt. qui mos optimus apud Græcos maxime obseruabat, ut ingenui et libere educati adolescentes, una cum literis, Geometria & Musica pingendi quoq; arte instruerent. Quin & fœminis etiã hæc pingendi facultas honori fuit. Martia Varronis filia q pinxerit apud scriptores celebrat. Ac fuit quidẽ tanta in laude & honore pictura, ut apud Græcos caueret edicto, ne seruis picturã discere liceret, neq; id quidem iniuria. Nã est pingẽdi ars profecto liberalibus & nobilibus animis dignissima, maximeq; optimi & præstãtis ingenij

apud me semper fuit indicium optimi, quem pictura uehemẽter delectari intelligerẽ. Tametsi hæc una ars, & doctis & indoctis æque admodũ grata est. Quæ res nulla ferè alia in arte euenit, ut quod peritos delectat, imperitos quoque moueat. Neque facile quempiam inuenies, qui non maiorẽ in modum optet se in pictura profecisse. Ipsam denique naturã pingendo delectari manifestum est. Videmus enim naturã, ut sæpe in marmoribus Hippocentauros, regumque barbatas facies effigiet. Quin & aiunt in gemma Pyrrhi nouem Musas cũ suis insignibus distinctè à natura ipsa fuisse depictas. Adde his quod nulla ferme ars est, in qua perdiscenda ac exercenda omnis ætas & peritorũ & imperitorũ, tanta cum uoluptate uersetur. Liceat de meipso profiteri, si quando me animi uoluptatisque causa ad pingendũ confero, quod facio sane persæpius, cũ ab alijs negocijs ociũ suppeditat, tanta cum uoluptate in opere perficiundo insisto, ut tertiã & quar-

& quartã quoq; horam elapsam esse, uix possim credere. Itaq; uoluptatem hæc ars affert, dum eam colueris laudem, diuitias, ac perpetuã famã, dum eam bene excultam feceris. Quæ res cum ita sit, cum sit pictura optimũ & uetustissimũ ornamentũ rerum, liberis digna, doctis atq; indoctis grata, maiorem in modum hortor studiosos iuuenes, ut, quoad liceat, picturæ plurimam operam impendant. Proximè eos moneo, qui picturæ studiosissimi sunt, ut omni opera & diligentia prosequantur ipsam perfectam pingendi artem tenere. Sit uobis, qui pictura præstare contenditis, cura in primis nominis & famæ, quam ueteres assecutos uidetis. Ac meminisse quidem iuuabit, semp. aduersam laudi & uirtuti, fuisse auaritiã. Quæstui enim intentus animus, raro posteritatis fructum assequetur. Vidi ego plerosq; in ipso quasi flore perdiscendi, subito descendisse ad quæstum, & nec diuitias, nec laudem ullam inde fuisse adeptos, qui

 si inge-

si ingeniū studio auxissent, in laudem facile conscēdissent, quo in loco & diuitias & uoluptatē accepissent. Itaq; de his satis hactenus. Ad institutū redeamus. Picturā in tres partes diuidimus, quam quidem diuisionem ab ipsa natura compertū habemus. Nam cum pictura studeat res uisas repræsentare, notemus quemadmodū res ipsæ sub aspectū ueniāt. Principio quidem cum quid aspicimus, id uidemus esse aliquid quod locum occupet. Pictor uero huius loci spacium circūscribet, eamq; rationē ducendi umbræ apto uocabulo circūscriptionē appellabit. Proxime intuentes dignoscimus, ut plurimæ prospecti corporis superficies inter se conueniant, hasq; superficierū coniunctiones artifex suis locis designās recte compositionē nominabit. Postremo aspiciētes distinctius superficierū colores discernimus, cuius rei repræsentatio in pictura quod omnes ferme differentias a luminib. recipiat, percōmode apud nos, receptio luminum

Pictura in tres partes diuidi potest.

num dicetur. Picturã igitur circũscriptio, compositio, & luminũ receptio perficiunt. De his ergo sequitur ut q̃ breuissime dicamus & primo de circũscriptione. Circunscriptio quidem ea est, quæ lineis ambitum fimbriarũ in pictura conscribit. In hac Parrhasium pictorem eum cum quo est apud Xenophontem Socratis sermo, pulchrè peritum fuisse tradant. Illum enim lineas subtilissime examinasse aiunt. In hac uero circũscriptione illud præcipuè seruãdum censeo, ut ea fiat lineis quàm tenuissimis atq; admodũ uisum fugientibus, eiusmodi Apellem pictorem exerceri solitum, ac cum Protogene certasse referunt. Nam & circunscriptio aliud nihil quam fimbriarum notatio est, quæ quidem si ualde apparenti linea fiat, non margines superficierũ in pictura, sed rimulæ aliquæ apparebũt. Tum cuperem aliud nihil circumscriptione, nisi fimbriarum ambitum prosequi. In qua quidem uehementer exercendũ affirmo.

Tria picturam perficiunt.

Circumscriptio.

Nulla enim compositio nullaq; lumi-
num receptio non adhibita circũscri-
ptione laudabitur. At sola circunscri-
ptio plerunq; gratissima est. Circum-
scriptioni ergo opera detur, ad quam
quidem bellissime tenendam, nihil ac-
cõmodatius inueniri posse existimo,
quam id uelum, quod ipse inter fami-
liares meos sum solitus appellare, in-
tercisionē. Cuius ego usum nunc pri-
mum adinueni. Id huiusmodi est. Ve-
lum filo tenuissimo, & rarè textum,
quouis colore tinctum, filis grossio-
ribus in paralellas portiones, quadrata
quot libeat distincta, telarioq; disten
tum, quod quidem inter corpus re-
præsentandũ atq; oculum constituo,
ut per ueli raritates, pyramis uisiua
penetret. Habet enim hæc ueli inter-
cisio profecto cõmoda in se non pau-
ca, primo quod easdem semper im-
motas superficies referat: nam positis
terminis illico pristinã pyramidis cu-
spidem reperies, quæ res absq; interci
sione sanè perdifficillima est. Et nosti

quàm

quoniam sit impossibile aliquid pingendo recte mutare quod no de se perpetuo eandem pingenti faciem seruet. Hinc est quod picta ab aliis res, cum semper eandem faciem seruent, facilius quam sculptas emulantur. Tum nosti quam interuallo ac centrici positione mutatis, res ipsa uisa, alterata esse appareat. Itaq; hanc non mediocrem, quam dixi utilitatem, uelũ præstabit, ut res semper eadem e conspectu persistat. Proxima utilitas est, quod membrorum situs & superficierum termini, certissimis in pingenda tabula locis, facile constitui possint. Nam cũ istoc in paralello frontem; in proximo, nasum, in propinquo, genas: in inferiori, mentum, & istiusmodi omnia, in locis suis disposita intueraris, iidem in tabula aut pariete, suis quoq; paralellis diuisa, illico bellissime omnia collocaris. Postremo hoc idem uelum, maximum, ad perficiendam picturam, adiumentũ præstat, quando quidem rem ipsam pro-

 minentem

eminentem, & turgidam in istac planitie ueli conscriptam, & depictam, uideas. Quibus ex rebus quantam ad facile & recte pingendum utilitatem uelum exhibeat, satis & iudicio & experientia intelligere possumus. Nec eos audiam, qui dicunt minime conducere pictorem his rebus assuefieri, quæ & si maximum ad pingendum adiumentum afferant, tamen huiusmodi sunt, ut absq; illis, uix quicquã per se artifex possit. Non enim a pictore, ni fallor, infinitum laborem exposcimus, sed picturam expectamus, eam quę maxime prominens, & datis corporibus persimilis uideatur. Quod rem quidem non satis intelligo quónam pacto unquam sine ueli adminiculo, possit quispiam, uel mediocriter assequi. Igitur intercisione hac, id est uelo, ut dixi, utantur, hi qui student in pictura pficere. Quod si absq; uelo experiri ingeniũ delectet, hanc ipsam paralellorum rationem intuitus consequãtur, ut semper lineam illic

transuersam ab altera perpendiculari, perfectam imaginetur, ubi prospectum terminum in pictura statuant. Sed cum plerunq; inexpertis pictoribus fimbriæ superficierum dubiæ & incertæ sint, uelut in uultibus, qui non decernunt, quo potissimum loco tempora a fronte discriminentur, edocendi idcirco sunt quonam argumento eam rei cognitionem assequantur. Natura id quidem pulchrè demonstrat. Nam ut in planis superficiebus intuemur, ut suis proprijs luminibus & umbris insignes sint, ita & in sphæricis atque concauis superficiebus, quasi in plures superficies easdem diuersis umbrarum & luminum maculis quadratas uidemus. Ergo singulæ partes claritate, & obscuritate differentes, pro singulis superficiebus habendæ sunt. Quod si ab umbroso, sensim deficiendo ad illustrem colorem, uisa superficies cõtinuarit, tunc medium, quod inter

utrunq;

utrunque spacii est, linea signare oportet, quo omnis colorandi spacij ratio minus dubia sit. Restat ut de circumscriptione aliquid etiam referamus, quod quidē ad compositionē quoque non parum pertinet, idcirco nō ignorandum est, quid sit compositio in pictura. *Compositio.* Est autem compositio ea pingendi ratio, qua partes in opus picturæ componuntur. Amplissimum pictoris opus historia, historiæ partes, corpora: corporis pars membrum: membri pars est superficies. Etenim cum sit circumscriptio ea ratio pingendi, qua fimbriæ superficierum designantur, cumque, & superficierū aliæ paruæ, ut animantium, aliæ ut ædificiorum, & Colossorum amplissimæ sint, de paruis superficiebus circumscribendis, ea præcepta sufficiant, quæ hactenus dicta sunt. Nam ostensum est, ut eadem pulchre uelo metiamur. In maioribus ergo superficiebus circumscribendis, noua ratio reperienda est. Qua de re quæ supra in rudimentis

mentis à nobis de superficiebus, radijs, pyramideq; atq; intercisione, exposita sunt, ea omnia mente repetenda sunt. Denique meministi quæ de pauimenti parallelis, & centrico puncto, atq; linea disserui. In pauimento ergo parallelis inscripto, alæ murorum, & quæuis huiusmodi, quas incumbentes nuncupauimus superficies, coędificandæ sunt. Dicam ergo breuiter, quid ipse in hac coędificatione efficiam. Principio ab ipsis fundamentis exordium capio. Latitudinē enim & longitudinem murorū in pauimento describo. In qua quidem descriptione illud à natura animaduerti, nullius quadrati corporis rectorum angulorum, plusquam duas solo incumbentes iunctas superficies, uno aspectu posse uideri. Ergo in describendis parietum fundamentis, id obseruo, ut solum ea latera circumeam, quę sub aspectu pateant. Ac primo semper à proximioribus superficiebus incipio, maximè ab his, quæ æque ab intercisione distant.

stant. Itaq; has ego ante alias conscribo, atq; quam uelim esse harum ipsarum longitudinem ac latitudinem, ipsis in pauimento descriptis parallelis, constituo. Nam quot ea uelim esse brachia, tot mihi parallelos assumo. Mediam uero parallelorum ex utrisq; diametri mutua sectione accipio. Itaq; hac parallelorum mensura, pulchre latitudinem atq; longitudinem surgentium a solo medium describo. Tum altitudinẽ quoq; superficierum hinc non difficillime assequor. Nam quæ mensura est inter centricã lineã, & eum pauimenti locum, unde ædificii quantitas insurgit, eandem mensuram tota illa quãtitas seruabit. Quod si uoles istanc quantitatē, ab solo esse usq; in sublime quater, quam est hominis picti longitudo, & fuerit linea centrica ad hominis altitudinem posita, erunt tunc quidem ab infimo, quantitatis capite, usque ad centricam lineam, brachia tria. Tu uero qui istam quantitatem uis usq; ad brachia XII exere

excrescere, ter tantundem, quantum est a centrica usq; ad interius quanti-tatis caput sursum uersus eductio. Er-go ex his quæ retulimus rationibus pingendi, probe possumus omnes an-gulares superficies circumscribere.
Restat ut de circularibus superficie-bus suis limitibus conscribendis, enar-remus. Circulares quidem ex angula-ribus extrahuntur. Id ipse hic facio. Areolā quadrangulo æquilatero re-ctorum angulorū incircuo, huiusq; quadranguli latera in partes eiusmo-di diuido, in quales partes inferior, in pictura, quadranguli linea diuisa est. Lineasq; a singulis punctis, ad sibi oppositos punctos diuisionum du-cens, paruis quadrangulis aream re-pleo: illicoq; circulum quàm uelim ma-gnum, super inscribo, ut mutuo se-se circulus & parallellæ lineæ secent. Omnesque sectionum punctos lo-co adnoto, quæ loca in suis para-lellis pauimenti descripti in pictura consigno. Sed quia esset extremus labor Areola

labor minutis, ac pene infinitis parallellis totum circulum multis, ac multis locis percidere, quoad numerosa punctorũ consignatione, limbria circuli continuaretur. Idcirco ipse cum octo, aut quod libuerit, percisiones notáro tum ingenio, cum circuli ambitum, pigendo ad ipsos signatos terminos duco. Fortassis breuior esset uia, hanc limbriam ad umbram lampadis circumscribere, modo corpus, quod umbram efficiat, certa ratione lumen exciperet, & suo loco interponeretur. Itaq; diximus ut parallellorũ adiumentis, maiores superficies angulares, & circulares circumscribantur. Absoluta igitur omni circumscriptione, sequitur ut de compositione dicendum sit. Repetendũ idcirco est quid

Compositio quid

sit compositio. Est autem compositio ea pingendi ratio, qua partes in opus picturæ componuntur. Amplissimũ pictoris opus, non Colossus, sed historia est. Maior enim est ingenij laus in historia, quam in Colosso. Historiæ

partes

partes corpora, corporis pars membrum est. Membri pars est superficies. Primæ igitur operis partes, superficies, quod ex his membra, ex membris corpora, ex illis historia, ex qua ultimũ illud quidẽ & absolutũ pictoris opus perficitur. Ex superficierum compositione illa elegans in corporibus concinnitas, et gratia extat, quam pulchritudinem dicunt. Nam his uultus, qui superficies alias grandes, alias minimas illuc prominentes, istuc intus nimium retrusas & reconditas habuerit, quales in uetularum uultibus uidemus: erit quidem is, aspectu turpis. In qua uero facie ita iunctæ adsunt superficies, ut amœna lumina in umbras suaues defluant, nullæque angulorum asperitates extent, hanc merito formosam, & uenustam faciem dicemus. Ergo in hac superficierũ compositione, maxime gratia & pulchritudo perquirenda est. Quonam uero pacto id assequamur, nulla admodũ mihi uia est certior, quam ut na- Operis partes quæ.

turam ipsam intueamur, diuq; ac diligentissimé spectemus, quemadmodum natura mira rerũ artifex, in pulcherrimis membris superficies cõposuerit. In qua imitanda, omni cogitatione & cura uersari, ueloq;, ut diximus, uehementer delectari oportet. Dumq; superatas à pulcherrimis corporibus superficies, in opus relaturũ sumus semper terminos prius destinemus, quo lineas certo loco dirigamus. Hactenus de superficierũ compositione. Sequitur ut de cõpositione membrorũ referamus. In membrorũ cõpositione danda in primis opa est, ut quæq; inter se membra cõueniant. Ea quidẽ tũc cõuenire pulchré dicuntur, cum & magnitudine & officio & specie & coloribus & cæteris, si quæ sunt huiusmodi rebus, ad uenustatẽ et pulchritudinẽ correspõdeant. Quod si in simulachro aliquo caput amplissimũ, pectus pusillũ manus p ampla, pes tumens, corpus turgidũ adsit, ea sané cõpositio erit aspectu deformis.

Cõpositio membrorũ

Ergo

Ergo quaedam circa magnitudinē ratio tenenda est. In qua quidem commensuratione, iuuat in animantibus pingendis primum ossa ingenio subtercolare. Nam hęc quod minime inflectantur, semper certā aliquā sedem occupant. Tum oportet neruos & musculos, suis locis inhęrere. Deniq; extremū carne & cute ossa, & musculos uestitos reddere. Sed hoc in loco fortassis aderunt quidam obiicientes, quod supra dixerim, nihil ad pictorē earum rerū spectare, quę nō uideant. Recte illi quidē, sed uelati inuestiendo prius nudum subsignare oportet, quē postea uestibus circumbiendo inuoluamus, sic in nudo pingēdo, prius ossa & musculi disponendi sunt quos moderatis carnibus & cute ita operias, ut quo sint loco musculi nō difficile intelligatur. At enim cū has omnes mensuras natura ipsa explicatas, in mediū exhibeat, tum in eisdē, ab ipsa natura, proprio labore recognoscendo utilitatem nō modicam inueniet

studiosus pictor. Idcirco laborẽ hunc
Symmetria studiosi suscipiant, ut quantũ in symmetria membrorũ recognoscenda studij & operæ posuerint, tantum sibi ad eas res quas didicerint memoria firmandas, profuisse intelligant. Vnum tamen admoneo, ut in commensurando animante, aliqua illius ipsius animantis membrum sumamus, quo cætera metiamur. Vitruuius architectus, hominis longitudinem pedibus dinumerat. Ipse uero dignius arbitror, si cætera ad quantitatem capitis referantur. Tametsi hoc animaduerti, fermé cõmune esse in hominibus, ut eadem & pedis, & quæ est à mento
[illegible] ad ceruicem capitis, mensura intersit. Itaq; uno suscepto membro, huic cætera accõmodanda sunt. Vt nullum in toto animante, membrũ adsit longitudine aut latitudine, cæteris non correspondens. Tum prouidendum est, ut omnia membra suum, ad id de quo agitur, officium exequantur. Decet currentẽ manus nõ minus iactarẽ
quàm

quàm pedes. At philosophorũ orantem, malo in omni membro, sui modestiam, quàm palestram ostendet. παλαί-στρα. [illegible] Demon pictor, Hoplicitem in certamine expressit, ut illu sudare tum quidem diceres, alterũq; arma deponentem planè, ut anhelare uideret. Fuit & qui Vlyxem pingeret, ut in eo nõ ueram, sed fictam & simulatam insaniam agnoscas. Laudatur apud Romanos historia, in qua Meleager defunctus asportatur, & qui subsunt, angi, & omnibus membris laborare uideantur. In eo uero qui mortuus sit, nullum adsit membrũ, quod non demortuum appareat, scilicet omnia pendent, manus, digiti, ceruix, omnia languida decidunt. Denique omnia ad exprimendam corporis mortem, congruunt, quod quidem omniũ difficillimũ est. Nam omni ex parte ociosa in corpore membra effingere, tam summi artificis est, quam uiua omnia, & aliquid agentia redderet. Ergo hoc ipsum in omni pictura seruandũ est,

ut quæq; membra suum, ad id de quo agitur, officiũ ita peragant, ut ne minimus quidem articulus pro re, uacet munere adeo, ut mortuorũ membra, ad unguem usq; mortua, uiuentium uero omnia, uiua esse uideant. Viuere corpus tum dicitur, cũ motu quodã, sua sponte, agatur. Mortemq; aiunt esse, ubi membra uitæ officia, hoc est motum & sensum, amplius ferre nequeunt. Ergo quæ corporũ simulachra, pictor, uiua apparere uoluerit, in his efficiet, ut omnia membra suos motus exequantur. Sed in omni motu uenustas & gratia sectanda est. Ac maxime hi membrorum motus, uiuaces & gratissimi sunt, qui aera in altũ petunt. Tum speciem quoq; diximus in componendis membris spectandã esse. Nam per absurdum esset, si Helenæ aut Iphigeniæ manus, seniles & rusticanæ uiderentur. Aut si Nestoris pectus tenerum & ceruix lenis: aut si Ganimedi frons rugosa, crura athletæ: aut si Miloni, omnium robustissimo

ssimo, latera leuia & gracilia adderemus. Tum etiam in eo simulachro, in quo uultus sint solidi, & succi pleni, ut aiunt, turpe esset lacertos & manus macie absumptas agere. Cōtraq; qui Achamenidem, ab Aenea, in insula inuentū, pingeret facie, qua cum fuisse, Virgilius refert: nec cætera faciei conuenientia sequerentur, esset is quidē pictor perridiculus, atq; ineptus. Itaq; specie omnia conueniant oportet. Tum colore quoque inter se correspondeant, uelim. Nam quibus sint uultus rosei, uenusti, niuei, his pectus ac cætera membra fusca, & truculenta minimè conueniunt. Ergo in compositione membrorum, quæ de magnitudine, officio, specie & coloribus tenenda sunt: diximus satis. Nam rei pro dignitate omnia subsequentur oportet. Et Venerem aut Mineruam saga indutam, minimè conuenit. Iouem, aut Martem, ueste muliebri indecenter uestires. Castorē & Polluccem prisci pictores,
 pingendo

pingendo curabant, ut cum gemelli uiderentur, in altero tamen pugilem naturam, in altero agilitatē discerneres. Tum & Vulcano claudicandi uitium apparere, sub uestibus uolebant. Tantum illis erat studiū pro officio, specie & dignitate, quod oportet exprimere. Sequitur corporum compositio, in qua omne pictoris ingenium & laus uersatur. Quam quidē ad compositionem, nonnulla, in compositione membrorum dicta, pertinent. Nam officio & magnitudine corpora omnia, in historia cōueniant oportet. Si enim Centauros in cœna tumultuantes pinxeris, ineptum esset, in tam efferato tumultu, aliquem uino sopitum accubare. Tum etiam uitium esset, si homines pari distantia, alij alijs multo maiores, ut si canes equis pares, in pictura adessent. Neque parum etiam uituperandū est, quod plerunque uideo pictos in ædificio homines, quasi in scrinio reclusos, in quo uix sedentes, & in orbem coacti recipiantur

Corporum compositio

recipiantur

recipiantur. Corpora igitur omnia, & magnitudine & officio, ad eam rem de qua agitur, conueniant. Historia ue- Historia ro quã merito possis & laudare & admirari, eiusmodi erit, quæ illecebris quibusdã sese ita amœnã & ornatam exhibeat, ut oculos docti atq; indocti spectatoris, diutius quadã cum uoluptate, & animi motu, detineat. Primũ enim quod in historia uoluptatẽ afferat, est ipsa copia & uarietas rerum. Ut enim in cibis atq; in Musica semper noua & exuberantia, cum cæteras fortassis ob causas, tum nimirum eam ob causam delectãt, quod ab uetustis & consuetis differant. Sic in omni rerum uarietate, animus & copia admodum delectatur. Idcirco in pictura, & corporũ & colorum uarietas amœna est. Dicam historiã esse copiosissimã illam, in qua suis locis permixti adsunt senes, uiri, adolescẽtes, pueri, matronæ, uirgines, infantes, cicures, catelli, auiculæ, equi, pecudes, ædificia, prouinciæq;: omnemq; copiam lau-

 dabo

dabo, modo ea ad rem de qua illic agitur, conueniant. Fit enim ut cum spectantes, lustrandis rebus morentur, tum pictoris copia gratiā assequatur. Sed hanc copiam uelim cum uarietate quadam esse ornatā, tum dignitate & uerecundia grauem atq; moderatam. Improbo quidem eos pictores, qui quo uideri copiosi, quoue nihil uacuum relictum uolunt, eō nullam sequuntur compositionē, sed confuse & dissolute omnia disseminant, ex quo non rem agere, sed tumultuare, historia uidetur. Ac fortassis qui dignitatē in primis in historia cupiet, huic solitudo admodū tenenda erit. Vt enim in principe, maiestatē afferre uerborū paucitas, modo sensa & iussa intelligantur, sic in historia competens corporum numerus adhibet dignitatem, uarietas gratiā affert. Odi solitudinē in historia, tamen copiam minime laudo, quæ à dignitate abhorreat. Atq; in historia id uehementer approbo, quod à poetis tragicis atq; comicis obserua-

tum

tem uideo, ut q̃ possint paucis personatis fabulam doceant. Meo quidem iudicio nulla erit usq; adeo tanta rerũ uarietate referta historia, quã nouem aut decem homines nõ possint condigne agere, ut illud Varronis huc pertinere arbitror, qui in cõuiuio tumultũ euitans, non plusquã nouem accubantes admittebat. Sed in omni historia, cum uarietas iocũda est, ea tamen in primis omnibus grata est pictura, in qua corporũ status atq; motus, inter se multo dissimiles sunt. Stent igitur alij toto uultu conspicui, manibus supinis, & digitis micãtibus, alterũ in pedẽ innixi, alij aduersa facie, & demissa brachia, pedesq; iuncti, singulisq; singuli flexus, & actus extẽt: alij considcãt, aut inflexo genu morẽtur, aut prope incumbãt. Sintq; nudi, si ita deceat, aliq; nõnulli mixta ex utrisq; arte, partim uelati, partim nudi assistant. Sed pudori semꝑ & uerecundiæ inseruiamus. Obscœnæ quidem corporis, & hæ oẽs partes, quæ parum gratæ

Historia nouem aut decem personas agi potest.

gratiam habent, panno, aut frondibus,
aut manu operiantur. Apelles Anti-
gonis imaginē ea tantū parte uultus
pingebat, qua oculi uitium non ade-
rat. Et Homerus, cum naufragū Vlis
sem e somno excitat, ex sylua, ad mu-
liercularum uocem progredi nudum
faceret, homini ex frondibus arboreis
ramum, obscœnarū partium corpo-
ris, tegumentū, dedisse legitur. Peri-
clem referunt, oblongum & deforme
habuisse caput, idcirco a pictoribus &
sculptoribus, non ut cæteros in operto
capite, sed casside uestitum, eum formari
solitum. Tum antiquos pictores, re-
fert Plutarchus, solitos in pingendis
regibus, si quid uitij erat formæ, non
id permissum uideri uelle, sed quām
maxime possent, seruata similitudine,
emendabant. Hanc ergo modestiam &
uerecundiam in uniuersa historia ob-
seruari cupio, ut fœda aut prætereant-
tur, aut emendentur. Deniq;, ut dixi,
studendum censeo, ut in nullo ferme
idem gestus, aut status conspiciatur.

Antonce

Animos deinde spectātium mouebit historia, cum qui aderint picti homines, suum animi motum maximè præ se ferent. Fit nanque natura, qua nihil sui similium rapacius inueniri potest, ut lugentibus collugeamus: ridentibus, arrideamus: dolentibus, condoleamus. Sed hi motus animi ex motibus corporis cognoscuntur. Nam uidemus, ut tristes, quod curis adstricti, & ægritudine obsessi sint, totis sensibus ac uiribus torpeāt, interq; pallentia, & admodū labentia membra, sese lenti detineant. Est quidem mœrentibus pressa frons, ceruix languida, deniq; omnia ueluti defessa, & neglecta procidunt. Iratis uero, quod animi ira incendantur, & uultus & oculi intumescunt, ac rubent, membrorumq; omnium motus, pro furore iracundiæ in eisdem acerrimè & iactabundi sunt. Læti autē & hilares cum sumus, tum solutos, & quibusdā flexionibus gratos motus habemus. Laudatur Euphranor, quòd in Alexandro Paridis

uultum

uultus & faciem effecerit, in qua illum & iudicem Dearum, & amatorē Helenæ, & una Achillis interfectorē possis agnoscere. Est & dæmonis pictoris mirifica laus, quod in eius tabulis adesse iracundū, iniustum, inconstantem, unaq; & exorabilem, & clementem, misericordem, gloriosum, humilem, ferocemq; facile intelligas. Sed inter cæteros referūt Aristidem Thebanum Apelli æqualem propé, hos animi motus expressisse, quos certum quidem est, & nos quoq; dum in ea re studium & diligentiā quantū conuenit, posuerimus, pulchre assequimur. Pictori ergo corporis motus notissimi sint oportet, quos quidē multa solertia a natura petendos censeo. Res enim perdifficilis est prope, infinitis animi motibus, corporis quoq; motus uariare. Tum quis hoc, nisi qui expertus sit, crediderit, usq; adeo esse difficile cum uelis, ridentes uultus effigiare, uitare id, ne plorabundi magis quàm alacres uideantur? Tum uero &

rò & quis poterit sine maximo studio & diligẽtia uultus exprimere, in quibus & os, & mentũ, & oculi, & genæ, & frons, & supercilia in unum ad luctum aut ad hilaritatem conueniant? Idcirco diligentissime ex ipsa natura cuncta perscrutanda sunt, semperq; promptiora imitanda. Eaq; potissimum pingẽda sunt, quæ plus animis, quod excogitent, relinquant, quàm quæ oculis intueantur. Sed nos referamus nõnulla, quæ de motibus partim fabricauimus nostro ingenio, partim ab ipsa natura didicimus. Primò reor oportere, ut omnia inter se corpora ad eam rem, de qua agitur, concinnitate quadam moueantur. Tum placet in historia adesse quempiam, qui earum quæ gerantur rerum, spectatores admoneat, aut manu ad uisendum aduocet, aut, quasi id negocium secretum esse uelit, uultu, ne eò proficiscare, truci, & toruis oculis minitetur: aut periculum, remúe aliquam illic admirandam demonstret,

Pingenda quæ sint

aut ut unà arrideas, aut ut simul deplores, suis te gestibus inuitet. denique & quae illi, cum spectantibus & quae inter se picti exequẽtur omnia, ad agendam & docendā historiam, congruāt necesse est. Laudatur Thimantes Cyprius in ea tabula, qua Colloteicū uicit: Quod cum in Iphigeniae immolatione tristem Calcanta instituisset, tristiorē fecisset Vlyssem: inque Menelao moerore affecto, omnem artem & ingeniū exposuisset, consumptis affectibus non reperiens, quo digne modo tristissimi patris uultus referret, pannis inuoluit eius caput, ut cuique plus relinqueret, quod de illius dolore animo meditaretur, quam quod posset uisu discernere. Laudatur & nauis apud Romā ea in qua noster Etruscus pictor Giottus, undecim metu & stupore perculsos, ob socium, quem supra undas meantem uidebant, expressit, ita pro se quenque suum turbati animi indicium uultu, & toto corpore praeferentem, ut in singulis, singuli affectionū motus ap-

tus ap-

tum, appareant. Sed decet hunc totum locum de motibus, breuissimè transigere. Sunt namque motus alij animorũ, quos docti affectiones nuncupant, ut ira, dolor, gaudiũ, timor, desiderium, & eiusmodi. sunt & alij corporum. Nam dicuntur moueri corpora plerisque modis, siquidè cum crescunt, aut diminuũtur: cumque ualentes in ægritudinem cadunt, cumque a morbo in ualetudinem surgunt, cumque locum mutant, & huiusmodi causis moueri corpora dicuntur. Nos autem pictores, qui motibus membrorũ uolumus animos affectos exprimere, cæteris disputationibus omissis, de eo tantũ motu referamus, quem tum factum dicunt, cum locus mutatus sit. Res oĩs quæ loco mouetur, septem habet mouendi itinera. Nam aut sursum uersus, aut deorsum, aut in dexteram, aut in sinistram, aut illuc longè recedendo, aut contra nos redeundo. Septimus uerò mouendi modus, is quidem in gyrum ambiendo uergitur. Hos igitur oẽs mo

Motus

f tus

mus cupio esse in pictura. Adsint corpora nõnulla, quæ se ad nos porrigãt, alia abeãt horsum, dextrorsum, & sinistrorsum. Tum ex ipsis corporibus nõnullæ partes aduersus conspectantes ostentẽtur, aliquæ retrocedãt, aliæ sursum tollãtur, aliquæ in infimũ tendantur. Sed cũ in his expingendis motibus, ratio plerunq; & modus transgrediatur: iuuat hoc loco de statu, & de motibus membrorũ referre nonnulla, quæ ex ipsa natura collegi, unde plane intelligatur qua moderatione his motibus utendum sit. Perspexi quidẽ in homine, quam in omni statu sui, totum sibi substituat corpus capiti, membro omnium ponderosissimo. Tum si toto corpore idem in unum pedem instituerit, semper is pes, tamquam columnæ basis, est ad perpendiculum capiti subiectus. Ac ferme semper eo stantis uultus porrectus est quo sit pes ipse directus. Capitis uerò motus animaduerti, uix unquam ullam in partẽ esse tales, ut non semper aliquas

aliquas reliqui corporis partes sub se positas habeat, quibus immane pondus regat, aut certe in aduersam partem, tanquam alterã lancem, aliquod membrum protrahat quod ponderi respõdeat. Nanq; idem uidere est, dum quis manu extensa, pondus aliquod substentat, ut altero pede tanquam asse bilancis firmato, alia tota corporis pars ad coæquandũ pondus contrà sistatur. Intellexi & stantis caput, non plus uerti sursum, quã quo oculi cœlum medium contueãtur, neq; in alterũ latus plus diuerti, quam usq; quo mentum scapulã attigerit. In ea uero parte corporis qua incingimur, uix unquã ita intorquemur, ut humerum supra umbilicũ, ad rectã lineam super astituamus. Tibiarum & brachiorũ motus, liberiores sunt, modo cæteras corporis honestas partes non impediãt. At in his illud à natura perspexi, manus ferme nunq; supra caput neq; cubitũ supra humeros eleuari. Neq; supra genu pedem in altum attolli, neq;

pedem à pede plus distare, quàm quantum pedis unius spaciū intersit. Tum spectaui, quod in altum protendamus manum, cum motu in cæteras omnes eius lateris partes, ad pedem usq; subsequi, ut etiam ipsius pedis calcaneus, eiusdem brachij motu a pauimēto eleuetur. Sunt his simillima perplurima, quæ diligens artifex animaduertet, & fortasse quæ ipse hactenus retuli, usq; adeò in promptu sunt, ut superflua uideri possint. Sed ea idcirco non neglexi, q̃d plerosq; in ea re uehementer errare nouerimus. Motus enim nimium acres exprimunt, efficiuntq; ut in eodem simulachro, & pectus & nates, uno sub prospectu conspiciantur: quod quidem cum impossibile factu, tum indecentissimum uisu est. Sed hi quo audiūt, eas imagines maxime uiuas uideri, quæ plurimū membra agitent, eo histrionū motus, spreta omni picturæ dignitate imitantur. Ex quo non modo gratia & lepore eorū opera nuda sunt, sed etiam artificis nimis

feruentis

feruentis ingenium exprimũt. Suaues enim & gratos, atq; ad rem de qua agitur, condecẽtes habere pictura motus debet. Sit in uirginibus motus & habitudo uenusta, simplici ætate cõpta, atq; amoena, quæ statum magis sapiat & dulcem quietem quam agitationẽ: tametsi Homero, quẽ Zeusis secutus est, etiam in foeminis forma ualidissima placuit. Sint in adolescente motus leuiores, iocundi, cum quadam significatione ualentis animi & uirium. Sint in uiro motus firmiores, & status celeri palestra admodũ ornati. Sint in senibus omnes motus tardi, sintq; ipsi status defessi, ut corpus non pedibus modo ambobus sustineant, sed & manibus aliquo inhæreant. denique pro dignitate cuiq; sui motus corporis, ad eos, quos uelis exprimere motus animi, referantur. Tum deniq; maximarum animi perturbationũ, maxime in membris significationes assint necesse est. Atqui hæc de motibus ratio in omni animãte admodum cõmunis est

Non enim cõuenit bouem aratorem, his motibus uti, quibus Bucephalum generosum Alexandri equum. At cele brem illam Inachi filiam quæ in uaccam conuersa sit, fortassis currentem erecta ceruice, leuatis pedibus, intorta cauda perapte pingemus. hæc de animantium motu breuiter excursa, suffi ciant. Nunc uero quoniam & rerum inanimatarum, eos omnes quos dixi motus, in pictura necessarios esse arbi tror, quonam illa pacto moueantur dicendum censeo. Sane & capillorũ, & iubarum & ramorũ, & frondium, & uestium motus in pictura expressi delectant Ipse quidem capillos cupio eos omnes quos retuli septem motus agere. Etenim uertantur in gyrum, nodum conantes aequndent in aera, flammas imitantes, modoque sub aliis crinibus serpiant, modo sese in has, atque has partes attollant. Sintque item ramorum flexus, & curuationes partim in sublimé arcuati, partim introcedant, partim ut funis, intorqueantur.

tur. Idq; ipsum in plicis pannorũ obseruetur, ut ueluti ex trunco arboris rami in omnes partes emanent, sic ex plica succedant plicæ, utputa in suos ramos: in hisq; idem quoq; omnes motus explicentur, ut nulla panni extensio adsit, in qua non idem ferme omnes motus reperiantur. Sed sint motus omnes, quod sæpius admoneo, moderati & faciles, gratiamq; potius quàm admirationẽ laboris exhibeãt. Iam uerò cum pannos motibus aptos esse uolumus, cumq; natura sui panni graues, & assiduo in terram cadentes, omnes admodum flexiones refugiãt, pulchrè idcirco in pictura Zephyri, aut Austri facies perflans inter nubes ad historiæ angulũ ponetur, qua panni omnes aduersi pellantur. Ex quo gratia illa aderit, ut quæ corporũ latera uentus feriat, quod panni uento ad corpus imprimantur, ea sub panni uelamento prope nuda appareant. A reliquis uero lateribus panni uento agitati, perapte in aera inundabunt.

Sed in hac uenti impulsione, illud caueatur, ne ulli pannorũ motus contra uentum surgant, neue nimium refracti, neue nimium porrecti sint. Haec igitur de motibus animantium & rerum inanimatarũ dicta, ualde a pictore seruanda sunt, tum etiam ea omnia diligenter exequenda, quae de superficierum membrorum, corporumq; compositione, recensuimus. Itaq; duae à nobis partes picturae absolutae sunt, circũscriptio & cõpositio. Restat ut de luminũ receptione dicendũ sit. In rudimentis satis demõstrauimus, quã uim lumina ad uariandos colores habeãt. Nã manẽtibus colorũ generib. modo apertiores, modo restrictiores colores pro luminũ & umbrarũ appulsu ferre docuimus, albumq; & nigrũ colores eos esse, quibus lumina & umbras in pictura exprimamus, caeteros uero colores tanquam materiã haberi, quibus luminis & umbrae alterationes adigant. Ergo caeteris omissis explicandũ est quonã pacto sit pictori albo & nigro utendũ. Veteres

Veteres pictores, Polignotũ & Thi-
mantem quatuor coloribus, tantum
usos fuisse, tum Aglaophon simplici
colore delectatum, admirantur, ac si
so tanto, quem putabat esse colorum
numero, modicum sit, eosdem opti-
mos pictores, tam paucos in usum
delegisse, copiosiq; artificis putent,
omnem colorũ multitudinẽ, ad opus
congerere. Sanè ad gratiam & lepo-
rem picturæ affirmo, copiam colorũ
& uarietatem plurimum ualere, sed
sic uelim pictores eruditi existiment,
summã industriam atq; artem, in al-
bo tantum & nigro disponendo uer-
sari, inq; his duobus probe locandis,
omne ingenium & diligentiam con-
sumandam. Nam ueluti luminum &
umbræ casus id efficit, ut quo loco su-
perficies turgeant, quoue in cauũ re-
cedant, quantumue quæq; pars decli-
net ac deflectat appareat. Sic albi &
nigri concinnitas efficit illud, quod
Nitiæ pictori Atheniensi laudi daba
tur. Quódue artifici in primis optan-

dum est, ut suæ res pictæ maximè emi-nere uideantur. Zeusim nobilissimũ, uetustissimumq; pictorem dicunt, quasi principem ipsam hanc luminum & umbrarum rationem tenuisse. Cæteris uerò ea laus minime attributa est. Ego quidem pictorem nullum uel mediocrem putabo, eum qui non planè intelligat, quam uim umbræ omnis & lumina in quibusq; superficiebus habeant. Pictos ego uultus, & doctis & indoctis cõsentientibus laudabo, eos qui, uel uti exsculpti, extare à tabulis uideantur: eosq; contra uituperabo, quibus nihil artis, nisi fortassis in lineamentis, eluceat. Bene conscriptam, optimè coloratam compositionem esse uelim. Ergo ut uituperatione careant, utq; laudem mereantur, in primis lumina & umbræ diligentissimè notanda sunt. Atq; animaduertendum quàm in eam superficiem, in quam radij luminũ feriant, color ipse insignior atq; illustrior sit. Tum ut dehinc sensim deficiente uel

luminum

luminum, idem color, subfuscus reddatur. Deniq; animaduertendum est, quo pacto semper umbræ luminibus ex aduerso respondeant, ut nullo corpore superficies lumine illustretur, in quo eodem contrarias superficies, umbris obtectas, non reperias. Sed quantum ad lumina albo, & umbras nigro imitandas pertinet, admoneo: ut præcipuum studium adhibeas ad superficies eas cognoscendas, quæ lumine, aut umbra pertactæ sunt.

Id quidem à natura & rebus ipsis pulchre perdisces. Eas demum cum probè tenueris, cum leuissimo albo quàm parcissimè suo loco intra fimbrias colorem alteres, suoq; contrario loco, pariter nigrum ilico adiunges. Nam hac albi & nigri conlibratione, ut ita dicam, surgens prominentia, fit perspicatior. Dehinc pari parsimonia additamentis prosequere, quoad quid satis sit, assecutum te sentias. Erit quidem ad eam rem cognoscendā iudex optimus speculum.

Ac nescio

Ac nescio quo pacto res pictæ in speculo gratiã habeant, si uitio careant. Tum mirum est, ut omnis menda picturæ, in speculo deformior appareat. A natura ergo suscepta speculi iudicio emẽdentur. Sed liceat hic nõnulla, quæ à natura hausimus, referre. Animaduerti quidem, ut planæ superficies, uniformem, omni loco suo, colorem seruent. Sphæricæ uero & concauæ, colores uariant. Nã istic clarior, illic obscurior. Alio uero loco, medij coloris species, seruatur.

Hæc autem coloris in non planis superficiebus alteratio, difficultatẽ exhibet ignauis pictoribus. Sed si, ut docuimus, recte lineas superficierum pictor conscripserit, luminumque sedes discriminarit, facilis tum quidem erit colorãdi ratio. Nam leuissimo quasi rore primum usque ad discriminis lineam, albo aut nigro eam superficiẽ, ut oporteat, alterabit. Dehinc aliam, ut ita loquar, irrorationem citra lineam, post hanc aliam citra hanc, & citrà

citra eam aliã superaddendo assequetur, ut cum illustrior locus apertiori colore perunctus sit, tum idem deinceps color, quasi fumus, in contiguas partes diluatur. At meminisse oportet, nullam superficiem usq; adeo dealbandam esse, ut eandẽ multo ac multo candidiorẽ nequeas efficere. Ipsas quoq; niveas vestes, exprimendo citra ultimũ candorem, longe residendũ est. Nam habet pictor aliud nihil quàm album colorem, quo ultimos tersissimarũ superficierũ fulgores imitetur, solumq; nigrum invenit, quo ultimas noctis tenebras referat. Ideirco in albis vestibus pingendis, unum ex quatuor generibus colorum, sumere opus est, quod quidem apertum & clarum sit: Idq; ipsum contra in nigro, for alis pallio pingendo, alium extremum, quod nõ longe ab umbra distet, veluti profundi, & nigrantis maris colorẽ sumemus. Deniq; vim tantum hæc albi & nigri compositio habet, ut arte & modo facta, aureas, argenteasq;

argenteasq; ac uitreas splendidissimas superficies, demonstret in pictura. Ergo uehemẽter uituperandi sunt pictores, qui albo intemperanter, & nigro indiligenter utuntur. Ideo ipse uellem apud pictores album colorem longe carius, quam praeciosissimas gemmas, coemi. Conduceret quidem album & nigrum, ex illis unionibus Cleopatrae, quos aceto colliquabat, constare, quo eorum auarissimi redderentur. Nam & lepidiora opera, & ad ueritatem proximiora essent, neque facile dici potest, quantam esse oporteat distribuendi albi, in pictura, parsimoniam atque modũ. Hinc solitus erat & Zeusis pictores redarguere, quòd nescirent quid esset nimis. Quod si uitio indulgendum est, minus redarguendi sunt, qui nigro admodum profuse quam qui albo paulum intemperanter utantur. Natura enim ipsa indies atrum & horridum opus, usu pingendi odisse discimus. Continueq; quo plus intelligi

intelligimus, eò plus ad gratiam & uenustatem manum delinitam reddimus. Ita natura omnes aperta & clara amamus. Ergo qua in parte facilior peccato uia patet, eo obstruenda est magis. Hæc de albi & nigri usu dicta hactenus. De colorum uerò generibus, etiam ratio quædam adhibenda est. Sequitur ergo ut de colorum generibus nonnulla referamus, non id quidem, quemadmodum Vitruuius architectus, quo loco rubrica optima, & probatissimi colores inueniantur. Sed quonam pacto selecti, & ualdè pertriti colores in pictura componendi sint. Ferunt Euphranorem priscum pictorem, de coloribus non nihil mandasse literis, ea scripta non extant hac tempestate.

Colorum genera.

Nos autem qui hanc picturæ artem, seu ab aliis olim descriptam, ab inferis repetitam, in lucem restituimus: siue nunq̃ à quoquā tractatā, à superis deduximus, nostro, ut usq; fecimus, ingenio, pro instituto rem ꝓsequamur.

Velim

Vellem genera colorum & species quoad id fieri possit, omnes in pictura quadã cũ gratia & amœnitate spectari. Gratia quidẽ tunc extabit, cum exacta quadam diligentia colores coloribus adhæreant: ut si Dianam agentem choros pingas, huic nymphæ uirides, illi propinquæ candidos, proximæ huic purpureos, alteri croceos amictus dari conuenit. Ac deinceps istiusmodi colorum diuersitate, ceteræ induantur, ut clari semper colores aliquibus diuersi generis obscuris coloribus, cõiungantur. Nam ea quidem coniugatio colorum, & uenustatem, à uarietate, & pulchritudinẽ, à comparatione illustriorem refert. Atqui est quidẽ nonnulla inter colores amicitia, ut iuncti alter alteri gratiam & uenustatem augeat. Rubeus color: si inter cœlestem & uiridem medius consideat, mutuũ quoddam utrisq; suscitat decus. Niueus quidem color, non modo inter cinereum atq; croceũ positus, sed penè omnibus coloribus hilaritatem

hilaritatem præstat. Obscuri autem colores, inter claros, nõ sine insigni dignitate assident. Pariq; ratione inter obscuros clari belle collocantur. Ergo quam dixi varietatem colorũ, in historia pictor disponet. At sunt qui auro immodice utantur, q; id aurum putent quandam historiæ afferre maiestatẽ, eos ipse plane non laudo, quin & si eam velim Didonem Virgilij expingere, cui pharetra ex auro, in aurumq; crines nodabantur. Aurea cui fibula uestem subnectebat, aureisq; frenis uehebatur, omniaq; splendebãt auro. Eam tamen aureorum radiorum copiam, quæ undiq; oculos uisentiũ perstringat, potius coloribus imitari enitar, quam auro. Nam cum maior in coloribus artificis admiratio, & laus, tum etiam uidere licet, in plana tabula auro posito, ut pleræq; superficies, quas claras & fulgidas repræsentare oportuerat, obscuræ uisentibus appareant. Aliæ fortassis quæ umbrosiores debuerant esse, luminosio-

res porrigantur. Cætera quidem fabrorũ ornamenta, quæ picturæ adijciuntur, ut scilicet circumsculptæ columnæ, & bases & fastigia, non sanè uituperabo, si ex ipso argento atq; auro solido, uel admodum purissimo fuerint. Nam & gemmarum quoq; ornamentis, perfecta & absoluta historia dignissima est. Hactenus picturæ partes tres, breuissimè transactę à nobis sunt. Diximus de circumscriptione minorum & maiorum superficierum. Diximus de compositione membrorum, atq; corporum Diximus de coloribus, quantum ad pictoris usum pertinere arbitrabamur. Omnis igitur pictura à nobis exposita est, quam quidem in tribus his rebus consistere prædiximus; circumscriptione, compositione & luminum receptione.

Sed

LEONIS BAPTISTAE DE ALBERTIS, LIBER III. PICTOR INCIPIT

SED cum ad perfectũ pictorem instituendũ, ut omnes quas recensuimus laudes assequi possit, nõ nulla etiã supersint, quę his commentariis minime prætereunda censeo, ea quàm brevissime referamus. Pictoris officiũ est, quæuis data corpora ita in superficie lineis & coloribus conscribere atq; pingere, ut certo intervallo, certa q; centrici radii positione constituta, quæcunq; picta videas, eadem prominentia & datis corporibus persimillima videantur. Finis pictoris laudem gratiam & benevolentiã magis quam divitias ex opere adipisci. Id quidem assequetur, dum eius pictura oculos, & animos spectantium tenebit, atq; movebit. Quæ res quonam argumento fieri possint, diximus cũ de compositione

Pictoris officium

atque luminum receptione supra descripsimus. Sed cupio pictorem, quo haec possit omnia pulchre tenere, in primis esse uirum & bonū, & doctum bonarum artium. Nam nemo nescit quantum probitas, uel magis quàm omnis industriae, aut artis admiratio, ualeat ad beneuolentiam ciuiū comparandam. Tum nemo dubitat beneuolentiam multorum artifici plurimum cōferre ad laudem, atque ad opes parandas. Siquidem ex ea fit, ut nonnunquam diuites beneuolentia, magisquam artis peritia moueantur, ac lucra ad hunc potissimum modestum & probum deferant, spreto alio peritiore fane, sed fortassis intemperanti. Quae cum ita sint, moribus egregiè inseruiendū erit artifici, maximè humanitati & facilitati, quo & beneuolentiam, firmum contrà paupertatem praesidium, & lucra, optimum ad perficiendam artem, auxilium, assequatur. Doctum uero pictorē esse opto, quoad eius fieri possit, omnibus in

artibus

artibus liberalibus, sed in eo præsertim Geometriæ peritiam desidero. Assentior quidem Pamphilo antiquissimo & nobilissimo pictori, a quo ingenui adolescentes primo picturam didicere. Nam erat eius sententia, futurum neminem pictorem bonum, qui Geometriam ignoraret.

Nostra quidem rudimenta, ex quibus omnis absoluta & perfecta ars picturæ depromitur, a Geometra facilè intelliguntur. Eius uero artis imperitis, neque rudimenta, neque ullas picturæ rationes, posse satis patêre arbitror. Ergo Geometriam pictoribus minimè negligendam affirmo. Proximè non ab re erit, si poetis atque rhetoribus delectabuntur. Nam hi quidem multa, cum pictore, habent ornamenta communia.

Neque parum illi quidem multarum rerum noticia copiosi literati, ad historiæ compositionem pulchrè constituendam iuuabût, quæ omnis laus præsertim in inuentione consistit.

 Atqui

Atqui ea quidem hanc habet uim, ut etiam sola inuentio, sine pictura delectet. Laudatur dum legitur illa calumniæ descriptio, quam ab Apelle pictam, refert Lucianus. Eam quidem enarrare, minimè ab instituto alienum esse censeo, quo pictores admoneantur, eiusmodi inuentionibus fabricandis aduigilare oportere.

Calumniæ descriptio.

Erat enim uir unus cuius aures ingentes extabant, quem circa duæ adstabant mulieres Inscitia, & Suspitio. parte alia ipsa Calumnia aduentans, cui forma mulierculæ speciosæ, sed quæ ipso uultu nimis callere astu uidebatur: manu sinistra facem accensam tenens, alteram uero manu per capillos trahens adolescentem, qui manus ad cœlum tendit. Duxque huius est uir quidam pallore obsitus, deformis, truci aspectu, quem merito compares his, quos in acie longus labor confecerit. hunc esse Liuorem merito dixere. Sunt & aliæ duæ Calumniæ comites mulieres, ornamenta

menta dominę componentes, Insidię & Fraus. Post has pulla & sordidissima ueste operta sese dilanians, adest Pœnitentia. Proxime sequente pudica & uerecunda Veritate. Quę planè historia, etiã si dum recitatur animos tenet, quantum censes eam gratiæ & amœnitatis ex ipsa pictura, eximij pictoris, exhibuisse? Quid tres illæ iuuenculæ sorores, quibus Hesiodus imposuit nomina: Aglaia, Euphosine, atque Thalia, quas pinxere implexis inter se manibus ridentes, soluta & perlucida ueste ornatas. Ex quibus liberalitatẽ demonstratã esse uoluere: quòd una sororũ det, alia accipiat, tertia reddat beneficium. Qui quidem gradus in omni perfecta liberalitate, adesse debent. Vides quam huiusmodi inuenta magnã artifici laudẽ comparent? Idcirco huic cõsulo, poetis atque rhetoribus, cæterisque doctis literarum, sese pictor studiosus familiarem atque beneuolum dedat. Nam ab eiusmodi eruditis ingenijs, cum ornamenta acci-

piet optima. tum in his profecto in-uentionibus laudatur, quae in pictura non ultimam sibi laudem uendicent. Phydias egregius pictor, fatebatur se ab Homero didicisse, qua potissimum maiestate Iouem pingeret. Nostris, sic arbitror, nos etiam poetis legendis, & copiosiores & emendatiores futuros, modo discendi studiosiores fuerimus, quam lucri. Sed plerunque non minus studiosos quam cupidos, quod uiam perdiscendae rei ignorent, magis quam discendi labor frangit. Idcirco quonam pacto in hac arte nos eruditos fieri oporteat, ordiamur. Caput hic: omnes discendi gradus, ab ipsa natura esse petendos. Artis uero perficiendae ratio diligentia, studio & assiduitate comparetur. Velim quidem eos qui pingendi artē ingrediuntur, id agere, quod apud scribendi instructores obseruari uideo. Nam illi quidē prius omnes elementorū characteres separatim edocent. Postea uero syllabas, atque subinde

dictiones

actiones componere instruũt. Hanc ergo rationem & nostri in pingendo sequantur. Primo ambitũ superficierum, quasi picturæ elementa, tum & superficierũ connexus. Dehinc membrorũ omnium formas, distincte edificant, omnesq; quæ in membris possint esse differentias, memoriæ commendent. Nam sunt illæ quidem neq; modicæ neq; non insignes. Aderũt quibus sit nasus gibbosus. Erunt qui gerant simas nares, recuruas, patulas: alij buccas fluentes porrigũt: alios labiorum gracilitas ornat, ac deinceps quæq; membra aliquid præcipuũ habent, quod cum plus aut minus adfuerit, tunc multo totum membrũ uariet. Quinetiam uidemus ut eadem membra pueris nobis rotunda, & ut ita dicam, tornata atq; leuia, ætatis uero accessu asperiora, & admodũ angulata sint. Hæc igitur omnia picturæ studiosus, ab ipsa natura accipiet, ac secũ ipse assiduo meditabitur, quonam pacto quæq; extent: In eaq; inuestiga-

tione continuò oculis & mente persistet. Spectabit nanque sedentis gremium, & tibias, ut dulce in procliuum labantur. Notabit stantis faciem totam, atque habitudinem. Denique nulla erit pars, cuius officium & symmetriã, ut Græci aiunt, ignoret. At ex partibus omnibus non modo similitudinẽ rerum, uerum etiam in primis ipsam pulchritudinẽ diligat. Nam est pulchritudo in pictura res non nimis grata quam expetita. Demetrio pictori illi prisco ad summã laudem defuit, quod similitudinis exprimendæ fuerit curiosior, quam pulchritudinis. Ergo à pulcherrimis corporibus omnes laudatæ partes, eligendæ sunt. Itaque non in postremis ad pulchritudinẽ habendam, percipiendam atque exprimendam, studio & industria contẽdendum est. Quæ res tametsi omnium difficillima sit, quod non uno loco omnes pulchritudinis laudes comperiantur, sed raræ illæ quidem ac dispersæ sint, tamen

men in ea inuestiganda, ac perdiscenda omnis labor exponēdus est. Nam qui grauiora appræhendere, & uersare didicerit, is facile minora poterit ex sententia. Neq; ulla est usqueadeò difficilis res, quam non studio & assiduitate possis perficere. Sed quo sit studium non futile & cassum, fugienda est illa consuetudo multorum, qui suapte ingenio, ad picturæ laudem contendunt, nullam naturalē faciem eius rei oculis, aut mente coram sequentes. Hi enim non recte pingere discunt, sed erroribus assuescunt. Fugit enim imperitos, ea pulchritudinis Idea, quam peritissimi uix discernūt. Zeusis præstantissimus & omnium doctissimus & peritissimus pictor, facturus tabulam, quam in templo Lucinæ apud Crothoniates publice dicaret, non suo confisus ingenio temerè, ut ferè omnes hac ætate pictores, ad pingendum accessit, sed quod putabat omnia, quæ ad uenustatem

quæreret

quæreret, ea non modo proprio ingenio non posse, sed ne a natura quidem petita, uno posse in corpore reperiri. Idcirco ex omni eius urbis iuuentute delegit uirgines quinque forma præstantiores, ut quod in quaque esset formæ muliebris laudatissimũ, id in pictura referret. Prudenter is quidem: nam pictoribus nullo proposito exemplari, quod imitentur, ubi ingenio tantum pulchritudinis laudes captare enituntur, facilè euenit, ut eo labore non quam debẽt, aut quærunt pulchritudinem assequantur, sed plane in malos, quos uel uolentes uix possunt dimittere, pingẽdi usus dilabantur. Qui uerò ab ipsa natura omnia suscipere consueuerit, is manum ita exercitatã reddet, ut semper quicquid conetur naturam ipsam sapiat. Quæ res, in picturis, quã sit optanda uidemus. Nam in historia si adsit facies cogniti alicuius hominis, tametsi nõnullæ præstantioris artificij emineant, cognitus tamen uultus omnium spectantiũ oculos ad

los ad se rapit. Tantam in se, quod sit a natura sumptum, & gratiam & uim habet. Ergo semp quae picturi sumus, ea a natura sumamus, semperq; ex his quaeq; pulcherrima & dignissima deligamus. Sed cauendum ne quod pleriq; faciunt, ea minimis tabellis pingamus. Grandibus enim imaginibus te uelim assuefacias, quae quidē quàm proxime magnitudine, ad id quod uelis efficere, accedant. Nam in paruis simulachris maxima uitia maxime latent. In magna effigie, etiam minimi errores conspicui sunt. Scripsit Galenus uidisse se in anulo sculptū Phaëtontem quatuor equis uectum, quorū frena & omnes pedes & pectora distincte uidebant. Concedant pictores hanc laudem sculptoribus gemmarū, ipsi uero maioribus in campis laudis uersentur. Nam qui magnas figuras fingere aut pingere nouerit, is perfacile atq; optime unico tractu eiusmodi minuta poterit. Qui uerò pusillis his monilibus manum & ingenium assuefecerit,

fecerit, facilè in maioribus aberrabit. Sunt qui aliorū pictorum opera æmulentur, atq; in ea re sibi laudem quærant quod Camalidem sculptorem fecisse ferunt qui duo pocula cęlauit, in quibus Zenodorum ita æmulatus est, ut nulla in operibus differentia agnosceretur. At pictores maximo in errore uersantur, si non intelligunt, eos qui pinxerint conatos fuisse tale simulachrum repræsentare, quale nos ab ipsa natura depictum, in uelo intuemur. Vel si iuuat opera aliorum imitari, quod ea lentiorē quàm uiuentes patientiā ad se ostēdendam præstent, malo mediocriter sculptā quam egregie pictam rem imitādam proponas. Nam ex pictis rebus solam ad aliquā similitudinem referendam, manus assuefacimus. Ex rebus uero sculptis, & similitudinem, & uera lumina deducere discimus. In quibus quidem luminibus colligendis plurimum confert, pilis palpebrarū aciem intuitus subopprimere, quo illic lumina ſobfuſca

fusca, & quasi intercisione depicta ui-
deantur. Ac fortassis conducet fingen
do exerceri, quam penniculo. Certior
enim & facilior est sculptura, quam pi
ctura. Neq; unquã erit quispiam qui
rectè possit eam rem pingere, cuius o-
mnes prominentias non cognoscat.
Prominentiæ uero facilius reperiun-
tur sculptura, quam pictura. Etenim
sit hoc ad rem nõ mediocre argumen-
tum, quod uidere liceat, quàm omni
ferè in ætate mediocres aliquos fuisse
sculptores inuenias, pictores uerò pe-
ne nullos non irridendos, ac prorsus
imperitos reperies. Deniq; siue pictu
ræ studeas siue sculpturæ, semper tibi
proponendũ est elegans & singulare
aliquod exemplar, quod & spectes &
imiteris, in eoq; imitando diligẽtiam
celeritati cõiunctã, ita adhiberi opor-
tere censeo, ut nunquam penniculum
aut stilum ad opus admoueat pictor,
quin prius mente, quid facturus, &
quomodo id perfecturus sit, optimè
constitutum habeat. Tutius est enim
errores

errores mente leuare, quàm ex opere abradere. Tum etiam dum ex composito agere omnia cõsueuerimus, fit ut Asklepiodoro longe promptiores artifices reddamur, quem quidem omniũ uelocissimu pingendo fuisse ferunt. Nam reddit ad rem peragendã promptum, accinctum, expeditumq; ingenium, id quod exercitatione agitatum calet. Eaq; manus uelocissima sequitur, quam certa ingenij ratio duxerit. Si qui uero sunt pigri artifices, hi profecto idcirco ita sunt, quod lentè & morosè eam rem tentent, quam non prius mentis suæ studio perspicuã effecere. Dumq; inter eas erroris tenebras uersantur, meticulosi ac ueluti obcæcati penniculo, ut cæcus bacillo ignoras uias & exitus, prætentant ac perquirũt. Ergo nunquam nisi præuio ingenio, atq; eodem bene erudito, manũ ad opus admoueat. Sed cum sit summum pictoris opus historia, in qua quidem omnis rerũ copia & elegantia adesse debet, curandum est, ut

non modo

non modo hominẽ, uerum & equum & canem, & alia animãtia & res omnes uisu dignissimas pulchre pingere quoad per ingenium id liceat, discamus: quo uarietas & copia rerum, sine quibus nulla laudatur historia, in nostris rebus minime desideretur. Magnum id quidem atq; uix ulli antiquorum concessum, ut omni in re non dico præstaret, sed uel mediocriter esset doctus, tamen omni studio enitendum censeo, ne nobis negligentia nostra, ea desint quæ & laudem afferũt per magnam si assequantur, & uituperationẽ si negligantur. Nicias Atheniensis pictor, diligentissimè pinxit mulieres. At Zeuxim muliebri in corpore pingendo, plurimum alijs præstitisse ferunt. Heraclides naualibus pingendis claruit. Serapion nequibat hominem pingere, cæteras plane res pulcherrime pingebat. Dionysius nihil nisi hominẽ poterat. Alexander, is qui Pompeij per

tecum pinxit, quadrupedes omnes, maximeq́ canes, egregiè faciebat. Aurelius, quod semper amaret, solũ deas in earumq́ simulachris amatos uultus, exprimere gaudebat. Phydias in deorum maiestate demonstranda, quàm in hominum pulchritudine elaborabat. Euphranori dignitatem Heroum simulare cordi ad modum erat, in eaq́ re cæteros antecelluit. Itaque cuiusq́ non æqua facultas fuit. Proprias enim dotes natura singulis ingenijs elargita est, quibus non usque adeo contenti esse debemus, ut quid ultrà possimus intentatum relinquamus, sed & naturæ dotes, industria, studia atq́ exercitio colendæ augendæq́ sunt. Præterea nihil, quod ad laudem pertineat, negligẽtia prætermissum à nobis uideri debet. Cæterum cum historiam picturi sumus, prius diutius excogitabimus, quonam ordine, & quibus modis eam componere pulcherrimum sit. Modulosq́ in

chartis

chartis conscientes, tum totam historiam, tum singulas eiusdem historiæ partes cõmentabimur, amicosq; omnes, in ea re, consulemus. Deniq; omnia apud nos ita præmeditata esse elaborabimus, ut nihil in opere futurum sit, quod non optime qua id sit parte, locandum, intelligamus. Quoue id certius teneamus, modulos in parallelos diuidere iuuabit, ut in publico opere cuncta, ueluti ex priuatis commentarijs, ducta suis sedibus collocentur. In opere uero perficiendo, eam diligẽtiam adhibebimus, quæ sit coniuncta celeritati agendi, quam neq; tædium à prosequendo deterreat, neque cupiditas perficiendi præcipitet. Interlaxandus interdum negotij labor est, recreandusq; animus, neque id agendum quod plerisq; faciunt, ut plura opera assumant, hoc ordiantur, hoc inchoatum atq; imperfectum abijciant. Sed quæ cœperis opera, ea omni ex parte pfecta reddenda sunt.

Cuidam cum imaginē ostenderet dicentis, hanc modo pinxi. Respondit Apelles: te quidem tacente id sanè perspicuum est, quin & miror, non plures huiuscemodi abs te esse pictas. Vidi ego aliquos tum pictores atque sculptores, tum Rhetores & Poetas, si qui, nostra ætate, aut Rhetores aut Poetæ appellandi sunt, flagranti studio aliquod opus aggredi, qui postea dum ardor ille ingenij deferbuit, inchoatum ac rude opus deserunt, nouaq; cupiditate aliud agendi ad nouissima sese conferunt, quos ego homines profecto uitupero. Nam omnis qui sua posteris grata, & accepta fore opera cupiunt, multo antè meditari opus oportet, quod multa diligentia perfectū reddant. Siquidem non paucis in rebus ipsa diligentia grata, non minus est, quam omne ingenium. Sed uitanda est superstitio illa, ut ita loquar, superstitio, eorum qui dum omni uitio sua penitus carere, & nimis

polita

polita esse uolunt, prius contritum opus uetustate efficiunt, quam absolutum sit. Prothogenem soliti erant uituperare antiqui pictores quod nesciret manum a tabula amouere. Merito id quidem. Nam conari sane oportet, ut pro ingenii uiribus, quantum sat sit, diligentia rebus adhibeatur. Sed in omni re plus uelle quam uel possis, uel deceat, pertinacis est ingenii non diligentis. Ergo moderata diligentia rebus adhibenda est, amicique consulendi sunt: quin & in ipso opere exequendo omnes passim spectatores recipiendi & audiendi sunt. Sic enim pictoris opus multitudini gratum futurum est. Ergo multitudinis censuram & iudicium tum non aspernetur, cum adhuc satisfacere opinionibus liceat. Apellem aiunt post tabulam solitum latitare, quò & uisentes liberius dicere, & ipse honestius uitia sui operis recitantes, audiret. Nostros ergo pictores palàm &

audire sæpius & rogare omnes quid sentiant uolo, quandoquidem id cum ad certas res, tum ad gratiam pictori aucupandam ualet. Nemo enim est qui non sibi decorum putet, suam in alienis laboribus sententiam proferre. Tum minime uerendum est, ne uituperatorum & inuidorum iudicium laudibus pictoris quicquam possit decerpere. Perspicua enim ac celeberrima est pictoris laus, dicacemque testem ipsum bene pictum opus habet. Ergo omnes audiat, secumque ipse rem prius pensitet atque emendet. Deinde cum omnes audierit, peritioribus pareat. Hæc habui quæ de pictura his commentarijs referrē. Quæ si eiusmodi sunt ut pictoribus commodum atque utilitatem aliquam afferant, hoc potissimū laborum meorū præmium expecto, ut faciem meam in suis historijs pingant, quo illos memores beneficiorum & gratos esse, ac me artis studiosum fuisse posteris prædicent. Si uero expe-

ctationi-

ectationibus eorum minimè satisfeci, non tamen, quod tantã aggredi rem ausi fuerimus, uituperent. Nam si, quod laudis est conari, id perficere nostrum ingenium nequiuit, meminerint tamen solere in maximis rebus laudi esse id uoluisse quod difficillimum esset. Aderunt fortasse qui nostra uitia emendent, & in hac præstantissima & dignissima re, longe magis quàm nos possint esse pictoribus adiumento, quos ego si qui futuri sint, etiam atq; etiã precor ut hoc munus alacri animo ac prompto suscipiant, in quo & ipsi ingeniũ exerceãt suum, & hanc nobilissimam artem excultissimam reddant. Nos tamen hanc palmam præripuisse ad uoluptatem ducimus, quandoquidē primi fuerimus, qui hãc artem subtilissimã literis mandare studuerimus. Quod quidem sanè difficillimũ inceptũ, si pro expectatione legentiũ perficere nequiuimus, in eo natura magis, quam nos incul-

panda est, quæ hanc legem rebus imposuisse uisa est, ut nulla sit ars, quæ non à mendosis admodum initijs exordium sumpserit. Simul enim ortum atque perfectum nihil esse aiunt. Qui uerò nos sequentur, si qui aderunt, studio & ingenio, quàm nos, præstantiores, hi fortasse artem picturæ perfectam atq; absolutam reddent.

FINIS.

ERRATA.

Fol. 13. lin. 22 lege afferet. 24. 7. audiant. 46. 3. si Phydiæ 48 16. cõmendatum. 50. 19 Alij 40. dies habent. 64. quot. 69. 1 philosophum. 72. 1 pugilum 80. 15. lege caput ut cuiq; plus Lege etiam ubiq; parellelos pro parellelos.

INDEX OMNIVM EORVM, que in hisce tribus Libris notatu digna uisa sunt diligentissimum.

A.

Accidentia. 31
Affectiones. 80
Aglaophon pictor simplici colore delectatus pag 89
Agesilaum uetuisse imaginem suam pingi. 45
Albi coloris usus. 93
Ad Alexandri imaginem pictam quendam trepidasse. 44
Alexander pictor Pompey porticũ pinxit. 113
Alexander Seuerus impingendi studiosiß. 50
Angulus quid. 7
Angulorum tria genera pag. ibidem
Antigonũ de pictura scripsisse 48
Anthaei gigantis corpus pag. 28
Autor magis clarè quàm compte loqui uoluit. pag. 41
Apelles quomodo Antigonus faciẽ pinxerit 76
Apellem ad Perseum de pictura cõscripsisse 48
Apellem post tabulã depictam latitasse 117
Apelles lineis se exercuit pag 55
Areola 63
Aristides Thebanus 49
Aristides Thebanus Apelli propè aequalis 78
Asclepiodorus uelocissimus omnium pingendo fuisse 112
Auaritiã aduersam esse

Laudis & uirtutis 91
Aurelium deas solum pinxisse 114
Auri usus in pictura 97

B

Basis quid 14
Beneuolentiam artifici plurimum conferre ad laudem 110
Brachiorum motus 83
Bucephalus Alexandri equus 86

C

Calumniae pictura 102
Canalides sculptor, pag. 110
Cameleon animal 15
Capillorum septem motus 86
Castor & Pollux quomodo olim picti 71
Cassander unus ex Alexandri ducibus 44
Caesius color 20
Centrica linea 6
Centrica positio 17
Cinereus color 20
Circumscriptio picturae 55
Circulus 6
Circularis linea 6
Circulares superficies 63
Cleantes inuentor picturae artis 47
Cleopatra uniones aceto colliquauit 94
Colores duos in rerum natura integros quosdam asserere 20
Colorum uaria genera ib.
Colorum species septé 19
Colores à luminibus uariari 18
Colorum genera cum ratione adhibenda 95
Colorum genera 88
Colorum alteratores 2
Cōpositio in pictura 60
Compositio 40
Compositio quid 64
Collineares superficies pag. 16

Coelestis

Cœlestis color 20
Corpus quãdo mouere dicatur 70
Corporũ compositio 71
Corporum motus 81

D.

Demetrius philosophus de pictura 48
Demetrius Valerius Phanostrati filius 50
Demetrio pictori quid defuerit 106
Demon pictor 69
Demonis laus in pictura pag. 78
Diameter circuli 6
Diameter apud Mathematicos 39
Discendi gradus in pictura à natura petendos pag. 104
Dionysium pictorem solum hominem potuisse pingere 113
Discendus semper 24

E

Eracliđe pingendis nauibus claruisse 113
Etrusci pingendi arte solertissimi. 48
Eufranor Hischinius 48
Euphranorem pictorem in Heroum dignitate elaboranda claruisse 114
Euphranoris laus in arte pingendi 77
Euphranorum de coloribus scripsisse 95
Euriali pulchritudo 32
Exiodus tribus adolescentulis imposuit nomina 103

F

Fabius pictor 50
Facies uenusta 65
Fimbria 5
Fœminæ olim pingendi artem edoctæ 52
Fortunarum forma 85

Geometria

Geometria pictori minime negligenda 101
Giottus Etruscus pictor pag. 86

H

Herculis proceritas 28
Historia summũ pictoris opus 112
Historia nouem aut decem personis peragi poterit 75
Historiæ pictura 73
Historiæ partes 64
Homerus quomodo Vlyssem naufragum describat 76

I

Imitatio in pictura qualis esse debeat 110
Intercisionis partes 25
Intercisio quid 56

L

Linea recta 6
Linea quid 4
Linea perpẽdicularis 38
Luminum ratio in pictura retinenda 89 & 90
Luminum uis 22

M

Martia Varronis filiæ pingendi artem nouerat 52
Magnitudinis ratio habenda est 67
L. Manilius pictor 49
Manuum motus 83
Marcelli uictoriæ ex Sicilia 48
Meleagri defuncti historia 69
Membrorum compositio 66
Metrodorũ pictura claruisse 50
Motuum descriptio 81
Mouendi septem itinera pag. 81
Musæ nouem in gemma Pyrrhi 52

N

Narcissum picturæ inuentorẽ fuisse 47

Nauis

Nauis picta 80
Naturam pictura oble-ctari 52
Nero pingendi studiosissimus 50
Nicias Atheniensis pictor 113
Nicias pictor Atheniensis 89
Nympharum pictura 96

O

OCulorum munera 13
Ora 5
Operis partes quæ 65
Orizon 5

P

PAcuuius poeta Herculem pinxit 90
Pacuuius Enny poëtæ nepos ex filia 50
Pamphilus antiquißimus pictor 101
Parrhasius pictor 55
Pericles longum habuisse caput 76
Pes hominis 68
Phaëthon quatuor equis uectus, in anulo sculptus 109
Philocles Aegyptius picturæ inuentor 47
Pictor optimus 42
Pythias pictor 46
Pictor optimus 42
Pictor sit doctus in omnibus liberalibus artibus (100
Picturæ lepor 89
Pictura & sculptura cognatæ res 50
Pictor quid de coloribus scire debeat 20
Picturam è Græcia in Italiam uenisse 48
Pictores uitia in regum corporibus solitos fuisse emendare 76
Pictura à quibus profe-cta. 48
Pictores priscos ad solem umbras circũscripsisse pag. 47

Pictore

Radij medij 15
Radij an ab oculo erumpant 10
Radij intercepti & flexi pag. 26
Radiorum species tres 11 S.

SCulptura & pictura res cognatæ 50
Serapionem pictorē nequiuisse hominem pingere 113
Speculi usus in pictura pag. 92
Seruis pingere interdictum 51
Signum quid 4
Sitedius prætorius pictor 50
Socrates pictura claruisse. 50
Species in componendis membris spectanda 70
Sphæra quid 8
Statuarū multitudo paucis diebus absoluta pag. 50
Superficies planæ et concauæ comparatio 59
Superficies quid 5
Superficierum uaria genera 20
Superficies distare inter se 20
Symmetria membrorum pag. 68
Superis quomodo commendati simus 43

T

TAbulæ pictæ incredibili precio uenditæ. pag. 49
Timantes Cyclopē dormientem pinxisse 54

FINIS.

Pictura de Aegyptijs in Graeciā translata 47
Picturæ rudimenta 42
Pictoris officium 99
Picturā tria perficere 55
Picturam in tres partes diuidi posse 54
Pictura quid cōferat 45
Picturæ utilitas 44
Picturæ miracula 37
Phydiam in deorum maiestate demonstranda claruisse 114
Phydiam Iouem pinxisse pag. 45
Phydiam ab Homero didicisse 104
Pingendi ars olim familiaris 51
Pingendi ars 34
Pingere quid 47
Pingendi quæ potißimū sint 79
Picturæ honestas 47
Pyrrhū philosophū pictura excelluisse 50
Poetæ multa communia habere cū pictoribus 102
Principis & historiæ cōparatio 74
Prothogenē nescisse manum à tabula amouere pag. 116
Prothogenes cum Apelle certasse 55
Pulchritudo in picturis res grata 106
Punctus centricus 35
Punctum quid 4
Pyramis quid 14

Q

Quantitas quid 11
Quantitates quot in superficie 12
Quantitatum non æque distantium ratio 30
Qualitas in superficie 5

R

Radius centricus 16
Radiorū differentia pag. 10.

Radij